

บทที่ 2

วิวัฒนาการ แนวคิด และ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องคดีทางแพ่งในคดี สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แห่งชาติ พ.ศ. 2535

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เกิดจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย และส่งผลกระทบต่อมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหากเกิดความเสียหาย ผู้เสียหายย่อมต้องการเยียวยาความเสียหาย โดยการฟ้องคดีเรียกค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งซึ่งเป็นมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ดังนั้นเราจึงควรศึกษาถึงวิวัฒนาการ ความหมายและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม

2.1 ทฤษฎีความรับผิดในคดีสิ่งแวดล้อม

สืบเนื่องจากความรับผิดในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมีรากฐานมาจากความรับผิดทางละเมิด ทฤษฎีความรับผิดในคดีสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปตามกฎหมายลักษณะละเมิดดังต่อไปนี้

2.1.1 หลักการทั่วไป

แนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดในทางละเมิดนั้นมีสองแนวใหญ่ๆ ได้แก่ แนวความคิดก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ถือว่าเมื่อมีความเสียหายต้องมีการชดใช้เยียวยา แนวคิดนี้มีพื้นฐานจากหลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในอันจะไม่ถูกทำให้เสียหาย ดังนั้นทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดในแนวคิดนี้ไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบภายในด้านจิตใจของผู้กระทำ เช่น จงใจกระทำหรือขาดความระมัดระวังแต่ประการใด เมื่อมีผู้เสียหายต้องมีผู้ชดใช้ความเสียหาย เท่ากับมุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ทั้งนี้เพราะถือว่าความคิดของมนุษย์อันเป็นองค์ประกอบภายในจิตใจไม่อาจถูกพิจารณาได้ ซึ่งแนวคิดนี้คือทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยไม่มี ความผิด (Liability without fault) ซึ่งทฤษฎีนี้ไม่พิจารณาถึงความผิด (fault) หรือการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างคดีละเมิดทั่วไป หากแต่ถือเอาว่าความเสียหายจะไม่เกิดขึ้น ถ้าหากไม่มีความบกพร่องประการใดประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากผู้ต้องรับผิด ในยุคแรกก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ กฎหมายละเมิดมุ่งคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคล ดังนั้นทฤษฎีความรับผิดทางละเมิดจึงมีได้

เน้นที่ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อแต่พิเคราะห์ถึงความเสียหายมากกว่า และถือว่าผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต้องรับผิดชอบต่อมาทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอย่างมากและถือว่าผู้ละเมิดเป็นผู้ประพฤติดิถีศีลธรรมไปในตัว และขยายหลักความรับผิดชอบในทางละเมิดไปสู่เกณฑ์ที่ต้องพิจารณาการจงใจกระทำ ทำให้ความรับผิดชอบในละเมิดจะเกิดเฉพาะกรณีละเมิดโดยจงใจกระทำหรือประมาทเลินเล่อเท่านั้นเท่ากับเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของการใช้เสรีภาพของบุคคล¹

ส่วนแนวความคิดประการที่สองถือว่า ความเสียหายที่จะมีผู้รับผิดชอบใช้เยียวยาให้ได้ นั้นต้องเกิดจากการกระทำของบุคคลซึ่งจงใจกระทำหรือกระทำลงโดยขาดความระมัดระวังเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะแนวคิดนี้มีพื้นฐานจากหลักการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลผู้กระทำ มากกว่ามุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย

ปลายศตวรรษที่๑๕ แนวทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบในละเมิด ชัดเจนมากขึ้นว่าจะต้องมีความผิดจึงจะมีความรับผิดชอบได้ No Liability without Fault หรือที่เรียกว่า Fault Theory เชื่อกันว่าเป็นแนวคิดซึ่งได้รับอิทธิพลจากการค้าเสรี Laissez-faire และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ทฤษฎีความคิดนี้ เชื่อว่าจะช่วยทำให้เกิดความกล้าเสี่ยงต่อการดำเนินกิจการต่างๆ มากขึ้น เพราะทฤษฎีให้รับผิดชอบโดยปราศจากความผิดนั้นขัดขวางต่อความเจริญทางอุตสาหกรรม เนื่องจากในทฤษฎีเดิม (รับผิดชอบโดยไม่ต้องจงใจหรือประมาท) นั้น ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นจากการทำอุตสาหกรรม ผู้ประกอบกิจการต้องรับผิดชอบโดยไม่มีข้อแก้ตัว

ในปัจจุบันประเทศอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกาต่างมองเห็นปัญหาของการเยียวยาขาดใช้เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น อุบัติเหตุทางยานยนต์ ความเสียหายจากการบริโภคสินค้าและบริการ กรณีเหล่านี้ผู้เสียหายต้องพิสูจน์ความผิดของผู้ละเมิดแต่เป็นการยากมากที่ผู้เสียหายจะพิสูจน์ได้ว่า ผู้ใดต้องรับผิดชอบเพราะจงใจทำให้เสียหาย หรือประมาทเลินเล่อในการผลิตสินค้าหรือให้บริการ

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการชดใช้เยียวยาในทางละเมิดจึงย้อนกลับไปสู่สมัยเริ่มแรกคือเน้นความเสียหาย ไม่เน้นที่ความผิดเรียกว่า ทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาด (Strict liability) มีการนำเอาแนวคิดนี้ไปบัญญัติในกฎหมายเกี่ยวกับความเสียหายอันเกิดจากยานพาหนะ หรือกฎหมายเกี่ยวกับการบินพาณิชย์ กฎหมายเกี่ยวกับความเสียหายจากการบริโภคผลิตภัณฑ์ กฎหมายค่าทดแทนความเสียหายในการทำงาน เป็นต้น

ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการใช้ทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาดยังมีอยู่บ้าง เช่น ฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจหรือเจ้าของกิจการที่เป็นอันตราย อ้างว่าการโยนภาระความรับผิดชอบตามทฤษฎีนี้ทำให้

¹ สุขุม สุภนิธย์. (2553). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิด (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 7.

อุตสาหกรรมหยุดชะงักและต้นทุนการผลิตสูงเพราะต้องผลิตให้มีคุณภาพระดับที่ปลอดภัยอย่างไม่มีข้อบกพร่องและในที่สุดย่อมกระทบกระเทือนผู้บริโภค เพราะผู้ผลิตย่อมผลักภาระนี้ไปที่ราคาสินค้า

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาด ก็ยังเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นในชีวิตปัจจุบันนี้ เพราะเป็นเรื่องยากต่อการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ถ้าผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อเกี่ยวกับการผลิตหรือใช้สินค้าซึ่งมีความสลับซับซ้อนมาก คงไม่มีผู้เสียหายคนใดได้รับการชดใช้

ระบบที่มีบทบาทช่วยทำให้การเยียวยาชดใช้ความเสียหายในปัจจุบันยุติธรรมมากขึ้นได้แก่ระบบประกันภัย ซึ่งในประเทศที่มีความเจริญทางอุตสาหกรรมมากจะมีระบบประกันภัยเพื่อความเสียหายของบุคคลที่สาม(Third Party Insurance) ที่มั่นคงและได้รับความนิยมนกว้างขวางมาก ระบบประกันภัยนี้จะกระจายภาระต้นทุนของผู้ผลิตได้อย่างดี ช่วยทำให้สมาชิกในสังคมแบกภาระการเสี่ยงต่อความเสียหายมากขึ้น โดยในนี้ถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่ยุติธรรม เพราะสมาชิกในสังคมต่างได้รับประโยชน์จากการดำรงชีพอยู่ด้วยความสะดวกสบายจากผลิตภัณฑ์หรือกิจการที่เสี่ยงภัย ดังนั้น การแบกภาระด้านราคาสินค้าที่บวกค่าเสี่ยงภัยไว้ในตัวเพื่อเวลาที่เกิดความเสียหายขึ้นแล้วจะมีการชดใช้จากบริษัทประกันภัย จึงเป็นเรื่องที่ชอบด้วยเหตุผล

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ทฤษฎีความรับผิดชอบในทางละเมิด เริ่มจากความรับผิดชอบเมื่อมีความเสียหาย (ทฤษฎีรับภัย) ไปสู่ความรับผิดชอบเพราะมีความผิด (Fault Theory) และเมื่อสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป หลักความรับผิดชอบเมื่อมีความผิดขาดความเหมาะสมทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบก็กลับไปสู่หลักที่ถือว่าเมื่อมีความเสียหายย่อมต้องมีความรับผิดชอบแต่เรียกชื่อใหม่ว่าเป็นความรับผิดชอบเด็ดขาด หรือ Strict liability หรือ absolute liability² หรือ no fault liability หลักความรับผิดชอบเด็ดขาดนี้มีส่วนช่วยให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้เยียวยาโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด ใช้ในละเมิดที่เกิดจากกิจการอันตรายและการบริโภคสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตาม มีข้อโต้แย้งเรื่องภาระความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจในการใช้หลักความรับผิดชอบเด็ดขาดนี้อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าและบริการซึ่งก่อให้เกิดภาระเรื่องทุนที่สูงขึ้นจนทำให้ธุรกิจแบกภาระไว้เกินกว่าที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตามความเห็นฝ่ายข้างมากก็ยังคงเห็นว่าสังคมปัจจุบันต้องการมาตรฐานที่ปลอดภัยดีกว่าการเยียวยาชดใช้ และการเพิ่มภาระการลงทุน

² คำว่า **absolute liability** เป็นคำเรียกความรับผิดชอบที่ไม่มีข้อยกเว้นใดๆ แตกต่างจากหลัก strict liability ซึ่งแม้จะไม่ต้องอาศัยหลักจงใจหรือประมาทในการวินิจฉัยความรับผิดชอบ แต่ก็มีข้อยกเว้นไม่ต้องรับผิดชอบในบางกรณี

สามารถกระจายได้โดยการบวกเข้าไปในราคาสินค้า และการเอาประกันความเสียหายอันเป็นการแบ่งเบาหรือกระจายความเสียหายแก่สังคมได้โดยยุติธรรม³

1) ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบเด็ดขาด (Theory of Absolute Liability)

เดิมในการกำหนดความรับผิดชอบของบุคคลนั้นจะต้องปรากฏว่าผู้กระทำนั้นต้องมี “ความผิด” (Never any Liability Without Fault) อันเป็นหลักเกณฑ์ในเรื่องความรับผิดทางละเมิด คือ ผู้ที่จะรับผิดทางละเมิดนั้นจะต้องปรากฏว่าผู้กระทำหรือดเว้นการกระทำการใดการหนึ่ง โดยจงใจ (Wrongful Intention) หรือประมาทเลินเล่อ (Negligence) และสามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้กระทำนั้นเป็นผู้กระทำเช่นนั้นจริง แต่อย่างไรก็ตามขอบเขตและหลักเกณฑ์ทางละเมิดดั้งเดิมนั้น ยังไม่กว้างขวางพอที่จะครอบคลุมความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในกรณีตามข้อเท็จจริงอาจปรากฏได้ว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้หนึ่งผู้ใดนั้นผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อในการกระทำ หากแต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดเนื่องจากสิ่งที่ประกอบกันซึ่งโดยปกติอาจเกิดขึ้นบกพร่อง ผิดปกติได้ ดังนั้น หากพิจารณาตามหลักความรับผิดชอบดั้งเดิมแล้วก็จะได้ว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่มี ความผิด (No Fault) และไม่ต้องมีความรับผิด (No Liability) ในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น

การพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยครบองค์ประกอบความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้ มีความยากลำบากเพราะจะต้องพิสูจน์ให้ได้ครบถ้วนทั้งองค์ประกอบทางการกระทำและ องค์ประกอบทางจิตใจ ทำให้เกิดความยากลำบากแก่โจทก์ในการพิสูจน์อาจก่อให้เกิดความไม่เป็น ธรรมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งอาจ ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น เช่น กรณีที่มีการใช้เครื่องบินในการพ่นสารเคมีมีพิษลงในไร่นา⁴ เป็นต้น ในกรณีดังกล่าวผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับความเสียหาย ที่ได้รับว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร ซึ่งเป็นแนวคิดจากทฤษฎีที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ ระหว่างการกระทำและผล ทฤษฎีนี้ได้ใช้พิสูจน์ความรับผิดทางละเมิดโดยพิจารณาถึงเงื่อนไขและ ความเหมาะสมของเหตุและผลของการกระทำนั้นเป็นส่วนประกอบซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายที่ จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าข้อกล่าวอ้างของตนเป็นความจริง และความเสียหายที่ได้รับเป็นผลโดยตรง จากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยในคดีนั้นซึ่งคดีสิ่งแวดล้อมการที่จะพิสูจน์ ให้ได้ครบองค์ประกอบเช่นนั้นถือเป็นภาระและยากลำบากอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่น กรณีชุมชนที่ อาศัยอยู่ใกล้โรงไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ หากมีการเจ็บป่วยเนื่องจากสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ ผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเป็นผลโดยตรงจากกิจกรรมของโรงไฟฟ้า

³ สุขุม สุคนดิษฐ์. *อ้าวแล้ว เจริญรอดที่ 1*. หน้า 7-9.

⁴ ปัญจพร โกศลกิตติวงศ์. (2541). *ความรับผิดทางแพ่งของผู้ก่อมลพิษในคดีสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร-มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 31-32.

ดังกล่าวนี้ ซึ่งนับเป็นภาระและความยากลำบากอย่างมากของฝ่ายโจทก์ที่จะต้องนำสืบถึงผู้กระทำผิดและความเสียหายที่ได้รับ อีกทั้งฝ่ายจำเลยย่อมอยู่ในวิสัยที่จะป้องกันขัดขวางการพิสูจน์ความเสียหายดังกล่าวนี้ได้ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมากอยู่ตลอด การจะกำหนดให้ผู้ก่อความเสียหายต้องรับผิดชอบเพียงการกระทำที่เกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อเท่านั้นย่อมไม่เพียงพอ

การกำหนดให้ผู้ที่สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมต้องมีความรับผิดชอบทางแพ่งถือเป็นมาตรการเพื่อเยียวยาและบรรเทาความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจากผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมในการพิสูจน์ความเสียหายจากปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมีความแตกต่างจากความเสียหายในเรื่องอื่นๆ เช่น ละเมิด หรือเค็ดรื้อนรำคาญ ซึ่งสามารถกำหนดตัวผู้เสียหายและพิสูจน์ความเสียหายได้อย่างชัดเจน ส่วนผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปจะมีลักษณะของความเสียหายที่เป็นสาธารณะกล่าวคือ จะมีผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมากอีกทั้งเป็นความเสียหายที่เกิดจากการสะสมของปัญหาซึ่งต้องใช้เวลาในการที่จะต้องพิสูจน์ถึงความเสียหายได้อย่างชัดเจน ยกเว้นความเสียหายจากผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเฉียบพลัน ได้มีความพยายามที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิสูจน์ความเสียหายในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมมานานแล้ว โดยการสร้างทฤษฎีหรือหลักการต่างๆ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการกระทำและผลที่ได้รับจากการกระทำนั้น เพื่อที่จะกำหนดตัวผู้รับผิดชอบและค่าเสียหายได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม หลักความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) มาจากแนวความคิดที่ว่าเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นไม่ว่าจากการกระทำของบุคคลใดจะต้องมีการชดใช้และเยียวยาความเสียหายนั้นเสมอโดยไม่คำนึงว่าผู้กระทำจะจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ หลักการนี้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินจากการกระทำของบุคคลอื่นจึงเรียกว่าความรับผิดเด็ดขาด หรืออีกในหนึ่งคือ ความรับผิดโดยปราศจากความผิด (Liability without fault) หมายความว่า ผู้กระทำยังคงต้องรับผิดชอบถึงแม้จะมีได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม หลักความรับผิดเด็ดขาดนี้เป็นการวางหลักกฎหมายต่อผู้ถูกกล่าวหาโดยสันนิษฐานว่าเป็นผู้กระทำผิดและต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการกระทำนั้นเข้าข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนดจึงหลุดพ้นจากความรับผิด

ในประเทศแคนาดา เจ้าหน้าที่ได้นำเอาแนวคิดเรื่องความรับผิดเด็ดขาดที่มักนิยมใช้กันในการพิจารณาคดีอาญาและความรับผิดฐานละเมิดมาปรับใช้กับกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองความเป็นอยู่ที่ดีของสาธารณชน เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ อันเป็นความผิดอาญาอย่างหนึ่งที่มีไว้เพื่อคุ้มครองความเป็นอยู่ที่ดีของ

⁵ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2547). *กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 28-29.

สาธารณชน (Public Welfare Offences) ซึ่งเป็นผลให้โจทก์หรือผู้เสียหายในคดีอาญาประเภทนี้ไม่มีหน้าที่ต้องนำสืบถึงเจตนา (Mens Rea) ของจำเลยให้ปรากฏต่อศาล โจทก์เพียงพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำการใดๆครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายในเรื่องการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมฉบับใดฉบับหนึ่งบัญญัติไว้⁶ เช่น กฎหมายบัญญัติว่าห้ามมิให้ผู้ใดทิ้งสารพิษหรือสิ่งอื่นใดอันเป็นอันตรายต่อคุณภาพน้ำลงในแม่น้ำ และหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ โจทก์ก็ไม่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำโดยเจตนาหรือประมาทให้ของเสียลงสู่แม่น้ำ โจทก์เพียงแต่นำสืบองค์ประกอบภายนอก (Actus Reus) ว่าในแหล่งน้ำนั้นถูกเจือปนด้วยของเสียที่ออกมากับน้ำทิ้งของโรงงานจำเลยให้สมดังฟ้อง จำเลยก็จะถูกลงโทษตามกฎหมายทันที จากกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้นำเอาแนวความคิดในเรื่องความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดมาใช้ในคดีประเภท Public Welfare Offences นั้น นอกจากจะก่อให้เกิดการกระตุ้นเตือนกลุ่มผู้ประกอบการอุตสาหกรรมให้ต้องระมัดระวังอย่างสูงต่อการปล่อยของเสียออกสู่ระบบสิ่งแวดล้อม จนอาจสร้างผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัยแล้ว ยังเป็นการชี้ให้เห็นถึงการดูแลเอาใจใส่คุ้มครองและรับรองในสิทธิของประชาชนที่ดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยรัฐอีกด้วย ดังนั้นในกฎหมายหลายฉบับไม่ว่าจะเป็น Canada Water Act, Clean Air Act รัฐบาลแคนาดาได้นำเอาแนวความคิดเรื่องความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดมาสอดแทรกในกฎหมายเหล่านั้นด้วย

ขอบข่ายของความรับผิดชอบเด็ดขาดในกฎหมายลักษณะละเมิดในประเทศไทยที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) แยกพิจารณาได้ดังนี้

- 1) ความรับผิดชอบเด็ดขาดกรณี Rylands V. Fletcher
- 2) ความรับผิดชอบเด็ดขาดที่เกี่ยวกับสัตว์
- 3) ความรับผิดชอบเด็ดขาดที่เกี่ยวกับวัตถุอันตรายและอื่นๆ

ในประเทศไทยได้นำเอาทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาดมาใช้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 425 คือ ความรับผิดของนายจ้างร่วมกับลูกจ้างในกรณีที่ลูกจ้างกระทำละเมิดทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายในทางการที่จ้าง

ทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาดนั้นหากผู้เสียหายหรือโจทก์พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า การทำความผิดอยู่ในความครอบครองของจำเลย จำเลยต้องรับผิดชอบต่อโจทก์โดยไม่มีข้อยกเว้นหรือข้อแก้ตัวใดๆทั้งสิ้น

แนวความคิดตามทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาดอาจสรุปได้ว่า หากบุคคลใดกระทำการหรือไม่กระทำการหรือประกอบกิจการใดอันอาจก่อให้เกิดความเสียหาย หากเป็นความเสียหายเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น บุคคลนั้นต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น ถึงแม้ว่าในการกระทำหรือประกอบ

⁶ อานาจ วงศ์บัณฑิต. (2529). “การเปลี่ยนแปลงภาระการพิสูจน์เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของ Common Law ในคดีสภาพแวดล้อมเป็นพิษในแคนาดา”. *วารสารนิติศาสตร์*, 16 (3), หน้า 166.

กิจการดังกล่าวบุคคลผู้กระทำการจะได้จัดให้มีการป้องกันภัยอันตรายไว้แล้ว และมีได้กระทำการโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อที่จะก่อให้เกิดความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นแต่ประการใดก็ตาม เพราะหน้าที่โดยเคร่งครัดซึ่งผู้กระทำต้องระวังและป้องกันมิให้ผู้อื่นได้รับอันตรายจากการกระทำของตนและหรือบริวารของตน ผู้กระทำดังกล่าวจึงต้องรับผิดชอบเพื่อความบกพร่องในการป้องกันชุมชน⁷

ในสหรัฐอเมริกา คดี Smiths V. California (1995) และคดี Provincial Motor Cab Co. V. Dunning (1909) ได้อ้างหลักเกณฑ์ในเรื่องความรับผิดเด็ดขาดไว้ว่าความรับผิดในทางแพ่งในการกระทำของจำเลยนั้น ไม่ต้องถึงขนาดมีเจตนาร้ายอย่างเช่นความรับผิดอาญา ดังนั้นเพียงแต่การกระทำบางอย่างของจำเลยก่อให้เกิดผลเป็นความเสียหายหรืออันตรายต่อผู้อื่น จำเลยก็ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น

2) ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยเคร่งครัด (Theory of Strict Liability)

ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด แต่เดิมมีรากฐานมาจากระบบกฎหมาย Common Law ของประเทศอังกฤษ โดยมีหลักการที่จะเยียวยาหรือชดใช้ความเสียหายโดยไม่ต้องคำนึงว่าความเสียหายจากมลพิษนั้นเกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้กระทำหรือไม่ แนวคิดในเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดเกิดขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยถือว่าเมื่อมีความเสียหายก็ต้องมีการชดใช้เยียวยาเสมอ จึงได้เรียกหลักนี้ว่า Strict Liability อันหมายถึง ความรับผิดโดยเคร่งครัด หรือที่เรียกว่า Liability Without Fault อันหมายถึง การรับผิดโดยปราศจากความผิดที่เรียกเช่นนี้ เนื่องจากพื้นฐานของแนวคิดนี้มาจากหลักการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในอันที่จะไม่ถูกทำให้เสียหาย ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบทางด้านจิตใจของผู้กระทำ เช่น จงใจหรือประมาทเลินเล่อแต่ประการใด เพียงแก่ผู้เสียหายพิสูจน์ถึงความเสียหายเนื่องมาจากต้นเหตุนั้นได้ก็เพียงพอแล้ว ทั้งนี้ เพราะถือว่าความคิดของมนุษย์อันเป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจไม่อาจหยั่งรู้ได้ จึงเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้มุ่งคุ้มครองความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลมากกว่าจะเน้นที่ความผิดของผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย⁸

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากหลักของการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในอันที่จะไม่ถูกทำลาย คดีที่ถือว่าเป็นบรรทัดฐานเริ่มแรกของทฤษฎีนี้คือ คดี Rylands V. Fletcher โดยวางหลักว่า บุคคลใดกระทำหรือนำสิ่งใดอันอาจเป็นอันตรายเข้ามาในที่ดินของตน บุคคลนั้น

⁷ ดนัยศ ศรีลัมภ์. (2525). "ค่าทดแทนในกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ". วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขา นิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 146.

⁸ ประพจน์ คล้ายสุบรรณ. (2550). แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม. วารสารวิชาการ ปกครอง, 2 (7). หน้า 30.

ต้องจัดการเก็บรักษาอย่างระมัดระวังมิให้สิ่งนั้นรั่วไหลและเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น และมีหน้าที่ โดยเคร่งครัดที่จะต้องรอบคอบในการป้องกันและระวังล่วงหน้าด้วยประการทั้งปวงในผลที่อาจมี หรืออาจเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์หรือจากการกระทำผิดไปจากปกติธรรมดา หลักเกณฑ์ในคดีนี้ได้ ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีต่างๆ ในเวลาต่อมาซึ่งในคดีดังกล่าวมีข้อยกเว้น หลายกรณีซึ่งจำเลยอาจนำสืบให้พ้นความรับผิดได้ เช่น เหตุสุดวิสัย โจทก์เป็นฝ่ายผิดเอง เป็นต้น

ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด เกิดจากแนวความคิดทางกฎหมายที่ว่า “ผู้ใดก่อ ความเสียหาย ผู้นั้นต้องจ่าย” โดยถือว่าเป็นหน้าที่โดยเคร่งครัดที่ผู้กระทำจะต้องระมัดระวังมิให้ การกระทำของตนเป็นเหตุให้ผู้อื่น ได้รับอันตรายหรือความเสียหาย และเมื่อมีอันตรายหรือความเสียหายเกิดขึ้นผู้ได้รับความเสียหายก็ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ และผลที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ เพียงใด เพียงแต่แสดงให้เห็นว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นจริงก็พอ ในขณะที่เดียวกันผู้กระทำเองกลับต้องมีภาระการพิสูจน์ให้เห็นว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นมิได้เกิดจากการกระทำของตน โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ตามทฤษฎีเจื่อนใจ หรือทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมในหลักกฎหมายละเมิดแต่ประการใด เพราะถือว่าเป็นความรับผิดโดยเคร่งครัดที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องไม่กระทำให้ผู้อื่น ได้รับอันตรายหรือความเสียหายจากการกระทำของตน⁹

ในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ประเทศต่างๆ ที่ตระหนักและให้ความสำคัญกับ ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้นำทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพิจารณาแล้ว เห็นว่าในสภาพสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน กรณีเหล่านี้หากผู้เสียหายจะต้องพิสูจน์ความผิดให้ได้ว่าผู้ใดจงใจหรือ ประมาทเลินเล่อในขั้นตอนต่างๆ ของการกระทำซึ่งส่วนใหญ่แล้วแหล่งกำเนิดมลพิษมักจะเป็น โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีขั้นตอนและการดำเนินงานที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับเทคนิคทาง วิทยาศาสตร์อันยากต่อการพิสูจน์อาจทำให้ไม่มีผู้เสียหายคนใดได้รับการชดใช้เยียวยาเลยก็เป็นได้ ดังนั้น การสร้างมาตรการทางกฎหมายโดยการวางข้อสันนิษฐานทางกฎหมายว่าเจ้าของหรือ ผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษเป็นผู้ก่อมลพิษและจะต้องรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นจึงเป็น เรื่องที่เหมาะสมแก่สภาพการณ์ในปัจจุบันและอนาคต

⁹ ชวัลกานต์ เกราะแก้ว. (2552). *มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 31-32.

2.1.2 ทฤษฎีความรับผิดชอบระหว่างประเทศ (International Responsibility Principles)

1) หลักการพื้นฐาน

กฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องความรับผิดชอบระหว่างประเทศกำหนดพันธกรณีเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของรัฐที่จะต้องป้องกัน ระวังหรือบรรเทาอันตรายซึ่งตามหลัก sic utere tuo ut alienum non laedas อันเป็นหลักการสำคัญในอันดับแรกว่ารัฐจะต้องใช้สิทธิของตนทางที่ไม่เป็นภัยต่อบุคคลระหว่างประเทศ (subjects of international law) อื่นๆ อันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นหลักกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ซึ่งมีผลใช้บังคับได้ทั่วไป (erga omnes) โดยคำวินิจฉัยชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการระงับข้อพิพาทระหว่างสหรัฐอเมริกา และคานาดาในคดี Trail Smelter Arbitration ปี 1941 ก็ยืนยันหลักการเดียวกันนี้ว่า “ไม่มีรัฐใดมีสิทธิที่จะใช้หรือปล่อยให้มีการใช้ดินแดนของตนในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแม้แต่ในรูปของควันไฟ ในหรือไปยังดินแดนของรัฐอื่น หรือต่อทรัพย์สิน หรือผู้คนในดินแดนนั้น” ซึ่งตามหลัก The greater covers the less ในเมื่อแม้แต่ความเสียหายในรูปของควันไฟหรือฝุ่นละอองก็ยังคงเป็นความผิดแล้ว ถ้าเป็นอันตรายร้ายแรงกว่านั้นเช่นเป็นฝุ่นละอองสารกัมมันตภาพหรือตัวกัมมันตภาพรังสีเอง ที่มีอันตรายกว่าหลายหมื่นหลายพันเท่าย่อมยิ่งเป็นความผิดที่ร้ายแรงยิ่งขึ้นอีก หลักการนี้ได้รับการยืนยันอีกในคดี Corfu Channel ว่า “ทุกรัฐมีพันธกรณีในอันที่จะไม่ปล่อยให้ดินแดนของตนถูกใช้สำหรับการกระทำที่ละเมิดสิทธิของรัฐอื่น ทั้งๆ ที่รู้ดี” การละเมิดหลักการดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิด “ความรับผิดชอบของรัฐ” (State responsibility)

ในเรื่องความรับผิดชอบของรัฐ สิ่งที่ต้องทำ 3 ประการอันเป็นผลจากการกระทำอันเป็นความผิดระหว่างประเทศ (internationally wrongful act) คือ

- 1) สิ่งแรกที่รัฐผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องกระทำคือ ต้องหยุดการละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศของตน
- 2) สิ่งที่สองที่ต้องทำคือการเยียวยาหรือชดเชยค่าเสียหายแทนการปฏิบัติตามพันธกรณีที่ถูกละเมิดนั้น
- 3) สิ่งที่สามที่ต้องทำ คือการทำให้สถานการณ์ซึ่งพันธกรณีที่ถูกละเมิดนั้นมุ่งที่จะให้มีกลับคืนสู่สภาพเดิมทั้งหมดตามหลัก restitution in integrum กับหลักมาตรการที่มีผลย้อนหลัง (retroactive measures)

อย่างไรก็ดี ในความเป็นจริงแล้วการที่จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนสู่สภาพเดิมทุกประการ (restitution in integrum) ในหลายๆ เรื่องมักจะเป็นไปไม่ได้ จึงมีทางออกให้เลือกสามทางด้วยกันคือ

1) ตามหลัก *ex nunc* ซึ่งเกี่ยวกับปัจจุบัน อันมุ่งต่อการให้ต้องคืน “สิทธิ” ที่ถูกถูกรอนไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นความผิดระหว่างประเทศ (*internationally wrongful act*) มองในแง่ของรัฐที่ได้รับความเสียหาย¹⁰

2) ตามหลัก *extunc* ซึ่งเกี่ยวกับอดีตที่มุ่งต่อการจ่ายค่าเสียหายสำหรับผลเสียหายอันเกิดจากการกระทำที่เป็นความผิดระหว่างประเทศ หลัก *ex tunc* มองในแง่ของผลที่เป็นรูปธรรมจากการกระทำของรัฐที่กระทำการละเมิดระหว่างประเทศ

3) ตามหลัก *ex ante* ซึ่งเกี่ยวกับอนาคตที่มุ่งต่อการยืนยันพันธกรณีที่ถูกละเมิด ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของหลักประกันว่าจะไม่เกิดมีการละเมิดเช่นนั้นอีกในอนาคต หลัก *ex ante* เป็นเรื่องของความน่าเชื่อถือของหลักการที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก

การละเมิดหน้าที่ที่จะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือการละเมิดพันธกรณีที่ จะต้องป้องกันมิให้เกิดความเสียหายเป็นองค์ประกอบของความรับผิดชอบระหว่างประเทศของรัฐทุกรัฐ และถ้าไม่มีความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของรัฐที่ทำได้โดยไม่ผิดกฎหมายก็ไม่ถือว่าได้มีการละเมิดพันธกรณีที่มีความสำคัญในอันดับแรก (*primary obligation*) หรือความบกพร่องที่ละเว้นหรือไม่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียหาย ดังนั้นความรับผิดชอบในขั้นนี้จึงอยู่บนพื้นฐานของการที่เกิดความเสียหายที่ต้องป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว การเกิดมีความเสียหายจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับพิสูจน์ความรับผิดชอบของทุกรัฐในระดับนี้ความเชื่อมโยงของความเป็นสาเหตุ (*causality*) ระหว่างการกระทำของฝ่ายหนึ่งกับผลเสียหายที่อีกฝ่ายหนึ่งได้รับก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของความสัมพันธ์ด้านความเป็นสาเหตุ (*causality*) ระหว่างรัฐที่เป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายกับรัฐที่ได้รับความเสียหาย จึงต้องดูต่อไปอีกว่าความเป็นสาเหตุ มีหลักการและเกณฑ์ (*criterion*) ที่ต้องใช้ในการวินิจฉัยอย่างไร

2) ทฤษฎีกฎหมายของการเป็นสาเหตุ (Legal Theories of Causation)

ในบริบทของความรับผิดชอบสำหรับความเสียหายอันเกิดจากนิเวศภัยตามหลักกฎหมายในเรื่องความรับผิดชอบระหว่างประเทศสำหรับผลเสียหายอันเกิดจากการกระทำซึ่งไม่เป็นที่ต้องห้ามตามกฎหมายระหว่างประเทศ (*International Liability for Injurious Consequences Arising out of Acts Not Prohibited by International Law*) คำว่า “อันเกิดจาก” (*Arising out of*) ตามทฤษฎีว่าด้วย “การเป็นสาเหตุ” (*causation*) คือการนำเอาหลักฐานมาพิสูจน์ความเกี่ยวพันระหว่างฝ่ายที่ได้รับความเสียหายอันเกิดจากการใช้พลังงานที่เป็นนิเวศภัยในทางสันติกับฝ่ายที่เป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย อันได้แก่ ผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ผู้ที่ร่วมก่อให้เกิดความเสียหายหรือที่เป็นจำเลยร่วม

¹⁰ ศาสตราจารย์ ดร. วิสูตร ตูยานนท์. (2554). *ความรับผิดชอบระหว่างประเทศและระบอบความรับผิดชอบสำหรับโรงไฟฟ้านิวเคลียร์*. เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุมระหว่างประเทศ. หน้า 6-8.

(Author, Co-Author or Co-Respondent) ในรูปของการกระทำหรือการละเว้นการกระทำ การ ซึ่งไทยผู้นั้นได้ ในระดับระหว่างประเทศที่ Judge Roberto Ago ในฐานะผู้แถลงพิเศษ (Special Rapporteur) ในเรื่องความรับผิดชอบของรัฐ (State Responsibility)¹¹ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านความเป็นสาเหตุ” ตามรายงานการประชุมในปี 1970 ว่าหมายถึง “พฤติกรรมซึ่งถือได้ว่าเป็นสาเหตุโดยตรงหรือโดยอ้อมที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น กล่าวคือ จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมดังกล่าวกับเหตุการณ์นั้น “ที่เป็นสาเหตุปกติ” (natural or normative causality) โดยความสัมพันธ์นี้มีใช้สิ่งที่จะต้องนำสืบ หากแต่เป็นตามข้อสันนิษฐานของกฎหมาย”

ศาสตราจารย์ ดร.สมปอง สุจริตกุล (Commissioner Sompong Sucharitkul) ในฐานะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศของสหประชาชาติก็กล่าวถึงเรื่อง “เกณฑ์” (criterion) ของ “ความสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ของการเป็นสาเหตุ” (chain of causation) ในการประชุมครั้งที่ 1686 ของคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศของสหประชาชาติว่าด้วยความรับผิดชอบระหว่างประเทศสำหรับผลเสียหาย อันเกิดจากการกระทำที่ไม่เป็นที่ต้องห้ามตามกฎหมายระหว่างประเทศ (International Law Commission on The topic of International Liability for Injurious Consequences Arising out of Acts Not Prohibited by International Law) เมื่อปี 1981 ว่า “ขอบเขตของความรับผิดชอบระหว่างประเทศสำหรับผลเสียหายอันเกิดจากการกระทำที่ไม่เป็นที่ต้องห้ามตามกฎหมายระหว่างประเทศกำลังขยายออกไปพร้อมกับที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าไป คำถามที่เกี่ยวเนื่องจะเกี่ยวกับการกำหนดให้ (attribute) ผู้ใดเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบ รับผิดชอบต้องมีพื้นฐานทางกฎหมายตามเกณฑ์ (criterion) เป็นแต่ละกรณีไป เกณฑ์นี้อาจมีใช้พื้นฐานเพียงอย่างเดียวของความรับผิดชอบระหว่างประเทศของรัฐแต่อย่างน้อยก็ใช้เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่าความรับผิดชอบนั้นเป็นของรัฐนั้นหรือไม่ ทั้งนี้เพราะถ้าผลนั้นไกลเกินกว่าเหตุหรือการกระทำที่จะให้รัฐเป็นผู้รับผิดชอบ ก็จะนำหลักความเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ของการเป็นสาเหตุ (causal chain) มาใช้มิได้

ความเสียหายจะเกี่ยวโยงด้านความเป็นสาเหตุหรือระบุได้ว่าเป็นผลจากการกระทำหรือการกระทำอย่างเป็นชุดของกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งเอกอัครราชทูต Julio Barboza ผู้แถลงพิเศษในเรื่องความรับผิดชอบระหว่างประเทศ สำหรับผลเสียหายอันเกิดจากการกระทำที่ไม่เป็นที่ต้องห้ามตามกฎหมายระหว่างประเทศ อธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า ความเป็นสาเหตุต้องดูจากการกระทำที่เฉพาะเจาะจงเป็นแต่ละรายมิใช่ดูจากกิจกรรมรวมทั้งหมด การกระทำบางรายก็ก่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมในรูปของความเสียหายซึ่งในโลกของกฎหมายสามารถสืบสาวตามสายสัมพันธ์กันอย่างเป็นลูกโซ่ไปถึงการกระทำโดยจำเพาะเจาะจงที่เกิดผลเสียหายนั้นๆ ได้ แต่จะไม่สามารถระบุเจาะจงลงไปได้ว่าเป็นการกระทำใดในการกระทำที่เป็นชุด (series) ที่มุ่งจะก่อให้เกิดผลในทางใด

¹¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 8-9.

Ambassador Barboza อธิบายไว้ในรายงาน ค.ศ. 1994 ว่า การเริ่มต้นของความสัมพันธ์เป็นลูกโซ่ของความเป็นต้นเหตุและผลจะสิ้นสุดลงด้วยความเสียหายเหตุการณ์อย่างหนึ่งจะทำให้เกิดผลบางอย่างซึ่งจะก่อให้เกิดผลอื่น ๆ ต่อๆ กันไป อยู่ในแวดวงของความเป็นต้นเหตุตามปกติธรรมดาแต่ในจุดเชื่อมโยงบางจุดผลบางประการถือว่ามีความเกี่ยวข้องโดยตรงตามกฎหมายและเป็นความเสียหายที่จะต้องได้รับการเยียวยา ความเสียหายเป็นหลักกฎหมายแต่เป็นสิ่งที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เหตุการณ์อันเป็นผลจากอุตสาหกรรมทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำในแม่น้ำระหว่างประเทศเท่านั้นยังไม่ถือว่าก่อให้เกิดความเสียหายข้ามพรมแดน (transboundary harm) แล้ว เพราะความเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ของการเป็นสาเหตุ (causal chain) ยังอาจควบคุมได้อยู่ ดังนั้นความเสียหายข้ามพรมแดน (transboundary harm) ยังป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้ถ้าทำให้มลภาวะนั้นไปไม่ถึงพรมแดนหรือทำให้ลดลงได้หรือควบคุมไว้ได้ ทำให้ผลเสียหายขั้นนั้นสามารถจัดการได้ในดินแดนของประเทศตนเอง ขั้นตอนนี้มีลักษณะเป็นการป้องกันเพราะมุ่งที่จะป้องกันมิให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแต่ก็ยังไม่เกิดทั้งๆ ที่เหตุการณ์ที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุขั้นนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งอาจเป็นการป้องกันทั้งหมดหรือเพียงบางส่วน ดังนั้น มาตรการที่ถึงแม้จะถือได้ว่าเป็นมาตรการเพื่อคู่สถานการณ์ในรัฐที่เกิดเหตุก็มีลักษณะเป็นมาตรการป้องกันได้ในเรื่องของอันตรายหรือความเสียหายข้ามประเทศเพราะเป็นการป้องกันหรือลดระดับของความเสียหายนั้น

แต่ในอีกด้านหนึ่ง การที่จะเกิดความรับผิดชอบของรัฐอาจไม่จำเป็นที่จะต้องมีหลักฐานของผลเสียหายแต่อย่างไอก็ได้ โดยตาม มาตรา 2 ของหลักความรับผิดชอบของรัฐสำหรับการกระทำที่เป็นการละเมิดระหว่างประเทศการกระทำที่เป็นการละเมิดระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นเมื่อพฤติกรรมที่เป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำการนั้นกฎหมายระหว่างประเทศถือว่าเป็นพฤติกรรมของรัฐนั้นและพฤติกรรมนั้นเป็นการละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศ¹²

โดยหลักการแล้วถึงแม้รัฐจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหาย หากการกระทำของรัฐไม่เป็นการละเมิดระหว่างประเทศก็ไม่มีพันธกรณีระหว่างประเทศเว้นแต่ถ้ามีพันธกรณีที่มีความสำคัญในอันดับแรกสำหรับรัฐนั้น ไม่ต้องป้องกันมิให้เกิดเหตุร้ายเช่นนั้นเท่านั้น จึงจะเกิดความรับผิดชอบสำหรับรัฐที่เพิกเฉยไม่ป้องกันมิให้เกิดความเสียหายนั้น ดังนั้น จึงมิได้มีการกล่าว

ถึงการเกิดความเสียหายว่าเป็นเงื่อนไขของการเกิดความรับผิดชอบทั่วไปสำหรับรัฐ แต่มีหลัก *Injuria sine damno* ที่ถือว่ามีความรับผิดชอบของรัฐถึงแม้จะยังไม่เกิดความเสียหายใดๆ เลยก็ตาม หลักการนี้มีเงื่อนไข 2 ประการที่ขาดมิได้ คือ ต้องมีพฤติกรรมในรูปของการกระทำหรือการละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการละเมิด หรือความรับผิดชอบระหว่างประเทศองค์ประกอบสำคัญที่จะต้องมียกคือ

¹² เรื่องเดียวกัน. หน้า 9-10.

- (1) การละเมิดหรือการกระทำความผิดระหว่างประเทศ
- (2) การกระทำละเมิดนั้นกฎหมายถือว่าเป็นพฤติกรรมของรัฐนั้น

3) ระดับความรับผิดชอบของรัฐ

ความรับผิดชอบของรัฐแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับคือ

(1) ความรับผิดชอบระดับที่เก่าแก่และสืบเนื่องกันมานานที่สุด (most traditional liability) คือ ความรับผิดชอบของรัฐบนพื้นฐานของความผิด (fault) ความบกพร่องหรือการที่มีได้ใช้ความพยายามหรือความระมัดระวังที่เพียงพอ (due diligence)

(2) ความรับผิดชอบระดับกลาง “ความรับผิดชอบอย่างเคร่งครัด” (strict liability) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการละเมิด “พันธกรณีระหว่างประเทศที่จะต้องก่อให้เกิดผล” (International obligation of result) พันธกรณีที่จะต้องก่อให้เกิดผลจะถือว่าได้ถูกละเมิดเมื่อรัฐไม่สามารถหรือมิได้บรรลุผลที่จะต้องทำให้เกิด “พันธกรณีที่จะต้องก่อให้เกิดผล” ณ ที่นี้หมายถึงพันธกรณีที่จะต้องไม่เปิดโอกาสให้เกิด (occasion) ไม่ก่อให้เกิด (cause) หรือปล่อยให้ (allow) ให้เกิดภัยอันตรายหรือความเสียหาย การละเมิดพันธกรณีที่จะต้องก่อให้เกิดผลใดๆตามจะก่อให้เกิดความรับผิดชอบของรัฐ (State responsibility) ไม่ว่าจะมีการผิดพลาดหรือบกพร่องหรือไม่ก็ตาม คดี “ช่องแคบ Corfu” และคดีที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่การทูตและกงสุลของสหรัฐฯ ในกรุง Tehran พันธกรณีที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดภัยอันตรายก็เป็นส่วนหนึ่งของ “พันธกรณีที่จะต้องก่อให้เกิดผล” และการละเมิดพันธกรณีนี้จะก่อให้เกิดความรับผิดชอบของรัฐไม่ว่าผลเสียหายนั้นจะเกิดขึ้นโดยจงใจหรือโดยบังเอิญก็ตามและไม่ว่าจะได้ใช้ความระมัดระวังมากน้อยเพียงไรก็ตามและไม่ว่าจะมีการกระทำความผิดที่เป็นรูปธรรม culpa lavis in concreto หรืออย่างนามธรรม in abstracto หรือ culpa levissima หรือ culpa lata หรือแม้แต่ dolus หรือไม่ก็ตาม

(3) ความรับผิดชอบในระดับที่เข้มงวดกวดขันที่สุด คือ “ความรับผิดชอบเด็ดขาด” (absolute liability) ซึ่งเป็นความรับผิดชอบสำหรับพฤติกรรมหรือการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมายระหว่างประเทศหรือมิใช่เป็นสิ่งที่ต้องห้ามตามกฎหมายระหว่างประเทศหรือต้องรับผิดชอบโดยไม่ต้องคำนึงว่าพฤติกรรมนั้นจะเป็นความรับผิดชอบหรือจะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ก็ตาม “ความรับผิดชอบเด็ดขาด” ลักษณะนี้มีอยู่ใน “อนุสัญญาว่าด้วยความรับผิดชอบระหว่างประเทศสำหรับความเสียหายที่เกิดจากวัตถุอวกาศปี 1972” (Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects of 1972) ซึ่งตามอนุสัญญาดังกล่าวความรับผิดชอบของรัฐสำหรับการกระทำเป็นการละเมิดระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นจากการละเมิด “พันธกรณีระหว่างประเทศที่จะต้องก่อให้เกิดผล” (International obligation of result) จะทำให้เกิดความรับผิดชอบเด็ดขาด (absolute liability) ในกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นบนพื้นโลกหรือต่ออากาศยานที่อยู่ระหว่างการบิน ในกรณีเช่นนั้นความรับผิดชอบจะเป็นความ

รับผิดชอบ และอันตรายอันเกิดจากการที่เกิดความเสียหายบนพื้น โลกจะก่อให้เกิดความรับผิดชอบของรัฐผู้ส่งวัตถุอวกาศขึ้นไป (launching State) โดยตรง¹³

2.1.3 ทฤษฎีความรับผิดชอบในคดีสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

1) ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในสหรัฐอเมริกาได้นำทฤษฎีสิทธิในสิ่งแวดล้อม และทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาด มาประยุกต์ใช้เพื่อการเยียวยาปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่นสิทธิในการฟ้องตามกฎหมาย The Environmental Protection ด้วยเหตุที่กฎหมายกำหนดให้ประชาชนอเมริกาทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม จึงให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำหรือจากกิจกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณค่าสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในฐานะเป็นปากเสียงแทนประชาชนในปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้มีสิทธิฟ้องร้องคดีต่อศาล ในกรณีที่เกิดหรืออาจเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น และในการฟ้องร้องนั้นหากว่าได้มีกฎหมาย คำสั่ง คำอนุญาต หรือมาตรฐานเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว โจทก์เพียงเพียงแต่พิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำการที่ผิดไปจากข้อบัญญัติดังกล่าวก็พอ แต่ถ้าไม่มีข้อบัญญัติใดๆ โจทก์เพียงแต่พิสูจน์ว่าสิ่งแวดล้อมที่เสียไปมีมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับทางเศรษฐกิจ และจำเลยมีวิธีทำให้เกิดความเสียหายได้น้อยกว่าที่เป็นอยู่ แต่ไม่ทำก็เพียงพอแล้ว และในกรณีที่มีการก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมเป็นพิษได้กระทำและเกิดผลร้ายในมลรัฐหนึ่งและผลนั้นได้ขยายไปยังมลรัฐอื่นด้วย เช่นนี้ศาลสูงแห่งมลรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยและวางหลักเกณฑ์โดยอาศัยทฤษฎีทั้งสองดังกล่าวว่า ผู้เป็นต้นเหตุแห่งความเสียหายต้องรับผิดชอบในกรณีไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดขึ้นกับบุคคลหรือทรัพย์สินหรือธุรกิจหรือทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยเหตุบังเอิญ หรือเหตุสุดแทรกปรการใดก็ตาม¹⁴

2) ประเทศญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่นมีการนำหลัก No Fault Liability มาใช้เนื่องจากปัญหาเหมืองแร่ ซึ่งมีการขุดเหมืองทองแดงและถ่านหินตั้งแต่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสมัยเมจิ ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบมีการเจ็บป่วยจากสารพิษที่เจือปนในน้ำมีการฟ้องเรียกค่าเสียหาย ซึ่งหลักกฎหมายแห่งญี่ปุ่นระบุ ผู้ที่ต้องชดใช้ค่าเสียหายต้องเป็นผู้กระทำโดยประมาทเลินเล่อและก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าว หากผู้กระทำไม่ได้ประมาทเลินเล่อ แม้ผู้เสียหายจะได้รับอันตรายก็ตามผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบ ต่อมามีการพัฒนาหลักกฎหมายโดยนำหลัก No Fault Liability มาใช้ โดยให้ผู้เสียหายเรียกค่าเสียหายจากผู้ทำละเมิดได้แม้ผู้กระทำจะมีได้ประมาทเลินเล่อ รวมทั้ง ได้มีการนำหลัก

¹³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 11-12.

¹⁴ ชวัลกานต์ เกราะแก้ว. *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 9*. หน้า 29-30.

ดังกล่าวบัญญัติในมาตรา 109 ของพระราชบัญญัติเหมืองแร่ และหลัก No Fault Liability เป็นหลักการที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมญี่ปุ่น¹⁵

2.1.4 ทฤษฎีความรับผิดในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดถูกนำมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมโดยบัญญัติไว้ในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่โจทก์เพียงพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษ โดยไม่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเพราะเพียงโจทก์สืบให้ศาลเห็นว่ามลพิษเกิดจากการกระทำของจำเลยหรือแหล่งมลพิษอยู่ในความครอบครองของจำเลยจำเลยก็ต้องรับผิดใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์และในพระราชบัญญัติว่าด้วยอันตราย พ.ศ. 2535 มาตรา 63 ซึ่งได้บัญญัติถึงความรับผิดชอบต่อความเสียหายจากวัตถุอันตรายซึ่งอยู่ในความครอบครองไว้ว่า ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง หรือผู้มีไว้ในครอบครองซึ่งวัตถุอันตรายต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่วัตถุอันตรายที่อยู่ในความครอบครองของตน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้เสียหายนั่นเอง¹⁶

2.2 วิวัฒนาการของกฎหมายสิ่งแวดล้อมไทย

ก่อนปี พ.ศ. 2518 ประเทศไทยมิได้มีกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่มีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น กฎหมายเกี่ยวกับโรงงานก็มีบทบัญญัติให้อำนาจกระทรวงอุตสาหกรรมรับผิดชอบดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดจากการประกอบกิจการโรงงาน กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขก็มอบหมายให้กระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานท้องถิ่นรับผิดชอบปัญหาสิ่งแวดล้อมบางลักษณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเกิดเหตุเคื้อครื้อนราคาญ กฎหมายเกี่ยวกับการเดินเรือและรักษาแม่น้ำลำคลองก็คือ การมีบทบัญญัติห้ามการทิ้งสิ่งต่างๆ ลงในแม่น้ำลำคลองอันเป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมทางน้ำ ส่วนในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก็มีกฎหมายสำหรับทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภทไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ทรัพยากรดินและแร่ธาตุต่างๆ และหากมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นและจำต้องมีการฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้ก่อความเสียหายก็ฟ้องเรียกค่าเสียหายได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยเฉพาะเรื่องละเมิด

¹⁵ Prof. Isogawa Naoyuki, Kyushu University, Japan.

¹⁶ ประพนธ์ คล้ายสุวรรณ. *อ้าวแล้ว เจริญรรถที่ 8*. หน้า 24.

ประเทศไทยมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงครั้งแรกในปี พ.ศ. 2518 คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ต่อมาได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 และมีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมทั้งหมดในปัจจุบันแยกได้เป็นสองกลุ่ม คือ ในส่วนที่เป็นกฎหมายมหาชนและส่วนที่เป็นเอกชน ในส่วนที่เป็นกฎหมายเอกชนดังที่จะกล่าวต่อไปนั้นมักเกี่ยวกับการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม เช่นประชาชนมีอาการเจ็บป่วยเพราะการสูดสารพิษจากโรงงานหรือได้รับความเดือดร้อนรำคาญจากการประกอบกิจการของโรงงานย่อมสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายจากโรงงานได้ ซึ่งโดยปกติมักจะเป็นการฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันก็มีกฎหมายบางฉบับมีบทบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ¹⁷

2.3 ความหมายของคดีสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะให้คำนิยามของคำว่า “คดีสิ่งแวดล้อม” (Environmental cases) อย่างแพร่หลาย เนื่องจากการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมักจะถือกันว่าเป็นคดีละเมิดหรือเป็นคดีที่เกี่ยวกับการก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญ ทำให้การดำเนินคดีในศาลยุติธรรมต้องพิจารณาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั่วไปซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและบุคคลที่ได้รับผลกระทบได้ ทั้งยังมีความเห็นกันว่าคดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากคดีละเมิดหรือคดีที่เกี่ยวกับความเดือดร้อนรำคาญทั่วไป นอกจากนี้ การสร้างคำนิยามทางกฎหมายยังเป็นส่วนสำคัญในระบบประมวลกฎหมายซึ่งเป็นการกำหนดถึงความเข้าใจในขอบเขตของการฟ้องคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อจะทำให้เกิดความชัดเจนในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงคดีสิ่งแวดล้อมจะต้องพิจารณาคำนิยามที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่คำว่า “คดี” และ “สิ่งแวดล้อม” เสียก่อนว่ามีความหมายว่าอย่างไร ซึ่งมีบัญญัติไว้ในกฎหมายอื่นไว้แล้วมีสาระสำคัญดังนี้ คือ

¹⁷ อานาจ วงศ์บัณฑิต. (2550). *กฎหมายสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 47-48.

“คดี” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมายถึง “กระบวนการพิจารณา นับตั้งแต่เสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้รับรอง กลุ่มครองบังคับตามหรือเพื่อการใช้ซึ่งสิทธิหรือหน้าที่”¹⁸

“สิ่งแวดล้อม” ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ หมายถึง “สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้น โดยธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น”¹⁹

หากตีความความตามถ้อยคำดังกล่าวคำว่า “คดีสิ่งแวดล้อม” หมายถึง ข้อพิพาทหรือความขัดแย้งต่างๆ ที่เกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้น โดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วซึ่งจะครอบคลุมไปในคดีทุกประเภท จะเห็นได้ว่า การให้คำนิยามเช่นนี้จะไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนและไม่น่าจะถูกต้องนักเพราะเป็นการให้ความหมายที่กว้างเกินไป นอกจากนี้ยังทำให้คำนิยามของสิ่งแวดล้อมไม่สามารถที่จะนำมาบังคับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในทางปฏิบัติ²⁰

ในประเทศไทย มีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่าคดีสิ่งแวดล้อมมีความคล้ายคลึงกับคดีละเมิดต่างๆ ไปอยู่บ้าง กล่าวคือ มีการกระทำของบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญในความผิด แต่คดีสิ่งแวดล้อมก็มีความแตกต่างจากคดีละเมิดหรือคดีแพ่งทั่วไป ดังนี้

- 1) ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณสมบัติของคนทั่วไป
- 2) มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคมจำนวนมาก
- 3) ต้องใช้เวลาในการแสดงผลของความเสียหาย
- 4) ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในการพิสูจน์ความเสียหาย
- 5) ต้องมีวิธีการแก้ไขเยียวยาที่รวดเร็วทันเหตุการณ์²¹

ในปัจจุบันมีคำสั่งศาลฎีกาได้กำหนดประเภทคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของแผนกคดีสิ่งแวดล้อม (ภายใน) ในศาลฎีกา²² โดยให้ความหมายของคดีสิ่งแวดล้อม คือ คดีแพ่งและคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษ ได้แก่ คดีตามกฎหมายต่อไปนี้

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (2).

¹⁹ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 4.

²⁰ วินัย เรื่องศรี. *ลักษณะและขอบเขตคดีสิ่งแวดล้อม*. เอกสารประกอบคำบรรยาย. หน้า 784.

²¹ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์และพงษ์เดช วานิชกิตติกุลและคณะ. (2547). “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการ การศึกษาวิเคราะห์คดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม.” *สำนักประธานศาลฎีกา ศาลยุติธรรม*. หน้า 20-21.

²² คำสั่งศาลฎีกาที่ 30/2547 เรื่อง ตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อม (ภายใน) ในศาลฎีกาและกำหนดประเภทคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของแผนกคดีสิ่งแวดล้อม (ภายใน) ในศาลฎีกา.

1) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ พระราชบัญญัติรักษาคลองรัตนโกสินทรศก 121 (พ.ศ. 2445) พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ. 2585 พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ. 2520 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 พระราชบัญญัติการขุดดินและถมดิน พ.ศ. 2543 และพระราชบัญญัติการส่งเสริมและอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535

2) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษ ได้แก่ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 28 (24 ธันวาคม 2514) พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติควบคุมยุทธภัณฑ์ พ.ศ. 2530 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติการควบคุมจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

คดีสิ่งแวดล้อม (ในสวนคดีแพ่ง)

1) คดีแพ่งที่มีข้อพิพาทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยละเมิด คือ ความรับผิดชอบละเมิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มาตรา 420 (ยกเว้นคดีอุบัติเหตุ สิ่งปลูกสร้าง และละเมิดทั่วไป) การใช้สิทธิเกินส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มาตรา 421 ความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์อันตราย มาตรา 437 และกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน คือ การก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญ มาตรา 1337 การเก็บกักและระบายน้ำระหว่างที่ดินข้างเคียง มาตรา 1339, 1340 การป้องกันการรั่วซึมของน้ำและสิ่งโสโครก มาตรา 1342 การใช้น้ำเพื่อประโยชน์ที่ดินติดทางน้ำ มาตรา 1355

2) คดีแพ่งที่มีข้อพิพาทตามกลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านมลพิษตามพระราชบัญญัติรวม 24 ฉบับ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 คือ ความรับผิดชอบต่อความเสียหายซึ่งเกิดจากมลพิษ มาตรา 96 ความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติ มาตรา 97 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 คือ ข้อระวังของผู้ผลิต ผู้นำเข้า ขนส่งและมีไว้ในครอบครอง มาตรา 59-62 ความเสียหายจากวัตถุอันตรายซึ่งอยู่ในความครอบครอง มาตรา 63 ความรับผิดชอบต่อผู้รับมอบวัตถุอันตราย มาตรา 64 ความรับผิดชอบต่อความเสียหายจากการทำละเมิดของผู้อื่น มาตรา 64 การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ มาตรา 69 และพระราชบัญญัติอื่นๆ ในจำนวนพระราชบัญญัติ 24 ฉบับ

จากบทบัญญัติดังกล่าว คดีสิ่งแวดล้อม น่าจะหมายถึงคดีที่เกิดจากความเสียหายใดๆ ที่เกิดจากสภาวะสิ่งแวดล้อมหรือการปนเปื้อนมลพิษและมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเกิดจากขึ้นต่อมนุษย์หรือสิ่งอื่นใด ตามกฎหมายซึ่งได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะให้ต้องรับผิดชอบ

2.4 แนวความคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to the environment) ได้ปรากฏขึ้นพร้อมกับพัฒนาการสิทธิมนุษยชนซึ่งมีวิวัฒนาการเมื่อไม่นานมานี้ อันเป็นผลมาจากความวิตกกังวลของมนุษยชาติต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมว่าอาจจะต้องสูญสลายลงไปเนื่องจากการกระทำของมนุษย์ ประกอบกับการที่โลกได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งได้สร้างความเสียหายให้กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวง ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของแนวคิดที่ว่า “สิ่งแวดล้อมควรถือเป็นสมบัติร่วมกันของมนุษยชาติ” (Common Heritage of Mankind) และถือเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนี้ไว้ให้ดำรงอยู่กับมนุษย์ตลอดไป ทั้งนี้ เพื่อที่มนุษย์จะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวนี้อย่างยั่งยืน และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและเหมาะสม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต²³

จากรายงานการประชุมของคณะกรรมการนักนิติศาสตร์ระหว่างประเทศในหัวข้อการพัฒนาชนบทกับสิทธิมนุษยชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจัดโดยสมาคมผู้บริโภคนแห่งปีนัง เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1981 ได้กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ว่า

“มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติซึ่งได้แก่ ดิน น้ำ และอากาศ ดังนั้น การให้ความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนจึงต้องขยายรวมไปถึงความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ด้วย ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงครอบคลุมถึงสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดด้วยนั่นเอง²⁴

²³ อุดมศักดิ์ สนิธิพงษ์. *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5*. หน้า 26.

²⁴ พิเชษฐ เมลาณนท์. (2533). *บทบาทของนักกฎหมายในการควบคุมและจัดระเบียบสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. หน้า 85. อ้างจาก International Commission of Juristics & Consumers Association of Penang, Development and Human Rights in South East Asia. Report of a Seminar in Penang December 1981, Penang: ICJ/CAP, 1982, P 27-30.

ในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้ ศาสตราจารย์ ดร.สุณีย์ มัลลิกามาลย์ นักกฎหมายสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึงแนวคิดในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมของนานา ประเทศไว้ อย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่นซึ่งนับแต่เกิดวิกฤตการณ์ของปัญหาสิ่งแวดล้อมจากผลพวงของการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ชาวญี่ปุ่นหันมาเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่าการอาศัยอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่สะอาดถือว่ามีค่าจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ และทุกคนมีสิทธิที่จะปกป้อง ดูแล คุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อทุกคนและเมื่อใดที่สภาวะสิ่งแวดล้อมถูกทำลายโดยมลพิษ การเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมย่อมเกิดขึ้นจากข้อเรียกร้องดังกล่าว ทำให้รับตระหนักถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องมีการนำเอาสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาตราไว้ในกฎหมาย ดังนั้น รัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นจึงมีบทบัญญัติอยู่สองมาตราที่รองรับสิทธินี้ คือ

มาตรา 13 “ประชาชนทั้งหลายต้องเคารพในสิทธิส่วนบุคคลซึ่งกันและกัน สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุขด้วยการประกอบกิจการใดๆ ของประชาชนต้องอยู่ในขอบเขตเท่าที่ไม่เป็นการรบกวนหรือขัดแย้งสวัสดิภาพสูงสุดของสาธารณชนการบัญญัติกฎหมายรวมตลอดถึงการดำเนินงานทั้งหลายอื่นๆ ของรัฐ ต้องคำนึงถึงความมีอยู่ความเป็นอยู่ของสิทธิข้างต้นนี้เป็นเกณฑ์แห่งการพิจารณาเช่นเดียวกัน”

มาตรา 25 “ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิที่จะดำรงไว้ซึ่งมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสุขภาพความเยียวในชีวิตและการมีอยู่ในวัฒนธรรมร่วมกัน

ในทุกวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตอยู่ของประชาชน รัฐต้องดำเนินการด้วยความพยายามในอันที่จะส่งเสริมและขยายออกไปอย่างทั่วถึงซึ่งสวัสดิการสังคมและความมั่นคงปลอดภัยรวมตลอดถึงการสาธารณสุขแห่งสังคม”²⁵

บทบัญญัติทั้งสองมาตรานี้ เป็นการยืนยันได้ว่าประชาชนญี่ปุ่นมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุข โดยถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้หลักประกันแก่ประชาชน และคุ้มครองสิทธิดังกล่าวนี้ หลักการดังกล่าวถือเป็นที่มาของกฎหมายว่าด้วยกานป้องกันกรรบกวนต่อสาธารณะ (The fundamental Law to Prevent Public Nuisance, 1967) ของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา²⁶

แนวความคิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประเทศญี่ปุ่นให้สิทธิพื้นฐานแก่โจทก์ผู้ประสงค์จะปกป้องผลประโยชน์สิทธิในสิ่งแวดล้อม รวมถึงประชาชนผู้ได้รับความเสียหายจากมลพิษของสิ่งแวดล้อม มีสิทธิที่จะฟ้องผู้ก่อให้เกิดมลพิษในความผิดฐานละเมิดตามกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 709 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อกระทำการอันละเมิดต่อสิทธิของคนอื่น

²⁵ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์. (2542). *การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ. หน้า 36-37.

²⁶ อุคมศักดิ์ สิ้นธิพงษ์. *อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 5*. หน้า 27.

ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายเนื่องจากการกระทำนั้น ประกอบกับมาตรา 17 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นต่อบุคคลใดเนื่องจากความเสื่อมของสิ่งก่อสร้าง หรือการทำนุบำรุงของสิ่งก่อสร้าง หรือพื้นดิน ผู้เป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายเนื่องจากความเสียหายนั้น” ที่กล่าวมานี้หมายความว่า เมื่อความเสียหายเห็นได้ชัด ผู้เสียหายก็มีสิทธิที่จะฟ้องผู้ละเมิด นอกจากนั้นมาตรา 206 ได้บัญญัติว่า “เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้ทรัพย์สินอย่างเสรีและแสวงหาประโยชน์จากทรัพย์สินภายในขอบเขตของบทบัญญัติของกฎหมาย” ซึ่งในความหมายของมาตรานี้เป็นเรื่องของเจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิฟ้องผู้ซึ่งล่วงละเมิดสิทธิของเขา โดยถือว่าสิทธินี้เป็นสิทธิตามกฎหมาย

แนวความคิดในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นยังได้กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ควรเป็นสิทธิตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยเฉพาะการฟ้องร้องคดี” หลักการดังกล่าวนี้ เท่ากับยอมรับว่าสิทธิดังกล่าวนี้ยอมรับรู้โดยศาล แต่สิทธินี้ควรจะยอมรับในระดับการบัญญัติกฎหมายหรือโดยฝ่ายบริหารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรม เนื่องจากการดำเนินการทั้งสองกรณีมีความสำคัญด้วยกันทั้งคู่ ไม่มีใครสามารถตัดสินใจว่าสิ่งใดมีความสำคัญต่อกัน แต่อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันกระทำ²⁷

ในกลุ่มของประเทศแอฟริกา แนวความคิดในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ถูกระบุไว้ใน “กฎบัตรแอฟริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของปวงชน” (African Charter on Human and People, Rights, 1981) โดยระบุถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในข้อที่ 24 ของกฎบัตรดังกล่าวว่า “ประชาชนย่อมมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีอันเอื้อต่อการพัฒนาของตน”

ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกาแนวความคิดเรื่อง “สิทธิสิ่งแวดล้อม” ปรากฏใน Public Trust Doctrines โดยแนวความคิดนี้ถือว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิโดยชอบที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพโดยเท่าเทียมกัน โดยถือเป็นหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครอง และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาตินั้นให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอซึ่งเป็นที่มาของการจัดทำกฎหมายสิ่งแวดล้อม The National Environmental Policy Act ของสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา²⁸

สำหรับประเทศไทยแนวคิดในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ปรากฏชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ฉบับปัจจุบัน ซึ่งได้รับรองแนวความคิดในเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในมาตรา 66 ซึ่งบัญญัติรับรองว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

²⁷ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 25*. หน้า 38-39.

²⁸ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5*. หน้า 27.

ซึ่งหมายความว่า แต่ละท้องถิ่นดั้งเดิมนั้นย่อมมีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ มาตรา 67 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและรัฐในการคุ้มครองส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิต จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้รับรองสิทธิของชุมชนและปัจเจกบุคคลในการที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด ปราศจากมลพิษ โดยบัญญัติอยู่ในหมวด 3 ซึ่งเป็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย สิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิทธิในมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องให้การรับรองและให้ความคุ้มครอง

เมื่อแนวความคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมพัฒนามาจากหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ดังนั้นจึงได้รับการดูแลเอาใจใส่หรือได้รับการรับรองจากรัฐให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีเกียรติภูมิและมีความสุข คำว่าสิทธิมนุษยชน จึงหมายถึงอำนาจหรือประโยชน์อันเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับมนุษย์ และมีความเป็นสากลที่ผู้ใดจะมาล่วงละเมิดมิได้ ความหมายของสิทธิมนุษยชนนี้เดิมมุ่งหมายที่จะให้มีการกำหนดสิทธินี้ไว้เพื่อจำกัดการใช้อำนาจของรัฐ หรืออำนาจปกครอง และเพื่อโต้แย้ง คัดค้านการใช้อำนาจของรัฐไม่ให้รัฐหรือผู้ใช้อำนาจปกครองใช้อย่างไม่มีขอบเขต ในเวลาต่อมาได้ขยายเป็นสิทธิเรียกร้องต่อรัฐให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนมีหลักประกันขั้นต่ำสุดที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความผาสุก สิทธิมนุษยชนจึงครอบคลุมไปถึงสิทธิใหม่ๆ บางประการ เช่น สิทธิที่จะมีงานทำ สิทธิที่จะมีที่พักอาศัย อันถูกสุขลักษณะ สิทธิที่จะมีการพักผ่อนหย่อนใจและรวมไปถึงสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งเป็นพันธกรณีของรัฐที่จะต้องเข้ารับการระงับการดำเนินการจัดให้มีหลักประกันดังกล่าวแก่ประชาชนพลเมืองของรัฐ²⁹

การควบคุมและจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันได้อาศัยแนวคิดในทางนิติศาสตร์ที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นสมบัติร่วมกันของมหาชน มนุษย์ดำรงอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมและได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น จึงถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้น การให้ความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนจึงควรขยายความรวมไปถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้อาศัยและใช้ประโยชน์อยู่นั้นด้วย สิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้ถือเป็นสิทธิปัจเจกชนทุกคนที่จะมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและในขณะเดียวกันก็ต้องมีหน้าที่ในอันจะปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไว้ด้วยเช่นกัน³⁰ ดังนั้นเมื่อ

²⁹ วีระ โลจายะ. (2522). *กฎหมายสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 4-6 และหน้า 53-54.

³⁰ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. *อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 5*. หน้า 45.

มีการกระทำใดๆที่เป็นการส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมอันมีลักษณะจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ย่อมจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนและปัจเจกบุคคล ชุมชนหรือปัจเจกบุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่ดำเนินการเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐเข้าดำเนินการยุติการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือปล่อยมลพิษนั้น และกรณีเช่นนี้อาจถือได้ว่าประชาชนหรือปัจเจกบุคคลเป็นผู้เสียหายและถูกโต้แย้งสิทธิแล้วแม้จะยังไม่ปรากฏความเสียหายอย่างชัดเจน เพราะถือเป็นการสิทธิในสิ่งแวดล้อมอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้แล้ว หากหน่วยงานของรัฐไม่ดำเนินการหรือละเลยล่าช้าจนอาจเกิดความเสียหาย บุคคลย่อมมีสิทธิป้องกันมิให้เกิดความเสียหายต่อตนเอง โดยการใช้มาตรการทางกฎหมายฟ้องคดีต่อศาล หรือจำเป็นต้องปกป้องสิทธินั้นด้วยตนเอง โดยการกระทำใดๆ เพื่อเป็นการป้องกันและยับยั้งความเสียหายนั้นด้วยตนเอง

2.5 ทฤษฎีผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย (Polluter Pays Principle)

แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายเริ่มจากมุมมองที่ว่า “มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ที่จะได้อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี” และยังมีจุดยืนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ต้องการให้ผู้คนในสังคมปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีการดำรงชีวิต และวิธีการผลิตเพื่อนำไปสู่การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือทำลายน้อยที่สุดอันจะทำให้กระบวนการบริโภคและกระบวนการผลิตสามารถดำรงอยู่และเอื้อประโยชน์ให้ประชาชนในรุ่นนี้และประชาชนในรุ่นต่อไป³¹

แนวความคิดเรื่อง ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย (Polluter Pays Principle) นี้เป็นแนวความคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ซึ่งมาจากความเชื่อที่ว่า ปัจจุบันผู้ประกอบการผลิตสินค้าหรือให้บริการได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสินค้าสาธารณะ (Public Goods) โดยไม่ได้จ่ายค่าตอบแทนนี้เอง ทำให้ไม่มีการรักษาคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม นอกจากการตัดวงจรผลประโยชน์ตามความสามารถของตน ซึ่งนอกจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เหมาะสมตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ ไม่สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้ว ยังเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดอีกด้วยซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลดีแต่ประการใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริโภคทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะของการบำบัดมลพิษ โดยถือเสมือนหนึ่งว่า ธรรมชาติเป็นเครื่องบำบัดน้ำเสียขนาดใหญ่ที่มีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดเป็น

³¹ ประพนธ์ คล้ายสุบรรณ. *อ้างแล้ว เจริญรอดที่ 8*. หน้า 28.

การประหัตมากที่สุดที่ปล่อยให้ธรรมชาติบำบัดของเสียเกินขีดจำกัดของธรรมชาติ และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวมแล้ว ผู้รับภาระค่าใช้จ่ายในการบำบัดของเสียก็คือสังคมนั่นเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกระตุ้นให้ผู้ปล่อยของเสียดังกล่าวเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของตน โดยการกำหนดค่าธรรมเนียมที่ผู้ก่อให้เกิดมลพิษ(ผู้ปล่อยของเสีย) ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการบำบัดมลพิษ หรือเพื่อการอื่นๆ³² หลักการ “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย” หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า PPP นี้ เริ่มต้นใช้กันในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ในการประชุมของสมาชิกองค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ซึ่งมีสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในยุโรป โดยที่ประชุมได้ชี้แนะให้ประเทศสมาชิกใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ ผู้ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจะต้องรับผิดชอบค่าเสียหายที่ครอบคลุมถึงภาระค่าใช้จ่ายในการป้องกันและควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมด้วย³³

ในส่วนของความหมายของผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ เช่น

“การที่ผู้ก่อมลพิษจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการป้องกันและควบคุมมลพิษซึ่งเกิดจากการจัดสรรค่าใช้จ่ายตามอัตราส่วนของการใช้ทรัพยากรซึ่งจัดและหลีกเลี่ยงจากการทำลายการค้าระหว่างประเทศและการลงทุน โดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวจะกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐเพื่อเป็นหลักประกันว่าสิ่งแวดล้อมอยู่ในสถานภาพที่ยอมรับได้ หรือกล่าวอีกในหนึ่งค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจะกระทบถึงราคาสินค้าและบริการซึ่งก่อให้เกิดมลพิษในการผลิตและบริโภคและวิธีการเหล่านี้จะไม่ได้รับการสนับสนุน เพราะจะทำให้เกิดการส่งผลร้ายต่อการค้าระหว่างประเทศและการลงทุน”³⁴

“ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับมลพิษสิ่งแวดล้อม (ค่าใช้จ่ายทางตรง) ซึ่งรวมถึงค่าใช้จ่ายในการหลีกเลี่ยง (Avoiding) ค่ากำจัด (Eliminating) และค่าปรับ (Compensating) แม้ว่ามลพิษนั้นจะยังไม่เกิดจากผู้ก่อมลพิษ (ค่าใช้จ่ายทางอ้อม) โดยรวมถึงค่าใช้จ่ายในปัจจุบันอนาคต และกำไรที่สูญเสีย และแม้จะไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ก็ตาม

³² มงคล วุฒินานกุล. (2536). *การใช้หลักผู้สร้างปัญหามลพิษเป็นผู้รับภาระในการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำจากภาคอุตสาหกรรม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 115.

³³ OECD. (1989). *Economic Instrument for Environmental Protection*. (Paris: OECD Publication). p.27. อ้างใน สุณีย์ มัลลิกะมาลย์. (2539). *ทางเลือกในการเยียวยาผู้เสียหายจากปัญหามลพิษ*. *อุตสาหกรรม*, 43 (1). หน้า 104.

³⁴ มงคล วุฒินานกุล. *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 32*. หน้า 116.

จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่า มาจากแนวความคิดเริ่มต้นของ OECD ทั้งสิ้น โดยได้กำหนดให้ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อป้องกันและปรับปรุงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสถานะที่สมดุล ซึ่งรัฐจะเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และในขณะเดียวกันก็จะเป็นผู้กำหนดอัตราส่วนแห่งค่าใช้จ่ายในการกำหนดค่าใช้จ่ายซึ่งผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับภาระด้วย

คำว่า ผู้ก่อมลพิษ นั้น มิได้หมายความจำกัดขอบเขตอยู่เพียงเฉพาะกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงการก่อมลพิษทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การให้บริการหรือกระทั่งการบริโภคที่เกิดขึ้นและก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม การใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ในแนวความคิดเดิมของ OECD จำกัดอยู่แต่เฉพาะกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศและการลงทุนเท่านั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะเหตุแห่งการนำวิทยาการต่างๆ มาใช้อย่างรวดเร็วเพื่อก่อให้เกิดความเจริญในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้วยพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งในบางครั้งวิทยาการเหล่านี้มิได้มีการวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่อาจเกิดในสิ่งแวดล้อมทั่วไปก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง แต่ในขณะเดียวกันหากไม่มีการนำวิทยาการใหม่ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ก็จะไม่สามารถนำทรัพยากร โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาในเรื่องมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งประสบปัญหาความด้วยโอกาสในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขอนามัย การศึกษามาตรฐานในการครองชีพ ซึ่งเท่ากับไม่ได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีเหตุผลอันเป็นข้อจำกัดระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาที่ได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้น ดังนั้น การปรับหลัก “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย” ในร่างเดิมจึงได้ระบุแต่เพียงกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อการค้าระหว่างประเทศ และการลงทุนเท่านั้น มิได้ครอบคลุมทุกกรณี³⁵

หลักการนี้แพร่หลายมากเมื่อมีการประชุมเอิร์ธ ซัมมิต (Earth Summit) ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ปี 2535 ได้พูดถึงหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายไว้ในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ที่ประชุมยังมีผลสรุปออกมาว่าให้ประเทศสมาชิกนำเอาหลักการ PPP ไปใช้ซึ่งหลักการนี้ทุกประเทศรวมถึงประเทศไทยต่างเห็นพ้องด้วย โดยประเทศไทยได้นำเอาหลักการมาเขียนไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-3539)

หลักการ PPP นี้ถือว่าผู้ใดก่อให้เกิดมลพิษผู้นั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย เหตุที่กำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต้องรับผิดชอบ เนื่องจากเป็นผู้สามารถแก้ไขเยียวยาได้ดีที่สุดเพราะผู้ก่อให้เกิดมลพิษมีความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนต่างๆ ของการประกอบการ อีกทั้ง เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนทุกคนร่วมกันรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเอาไว้เพื่อเป็นสมบัติของประชาชนในรุ่นต่อไป ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

³⁵ ประพนธ์ คล้ายสุบรรณ. *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 8*. หน้า 29-30.

ตามหลัก Polluter Pays Principle ผู้ก่อมลพิษจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายสำหรับความเสียหายนั้น ซึ่งตามหลักสากลแล้วค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายแบ่งออกเป็นสองกรณี ดังนี้

1. สำหรับความเสียหายที่ผู้เสียหายได้เรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษทำการชดใช้และ
2. สำหรับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่เสียไป

หากนำหลักการเรื่องนี้มาเทียบเคียงกับบทบัญญัติในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้ว จะเห็นได้ว่า บทบัญญัตินี้ดังกล่าวได้บัญญัติรับรองหลักการดังกล่าวไว้ โดยได้กำหนดให้ผู้ก่อมลพิษรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายต่อ

- (1) ผู้เสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้น (มาตรา 96 วรรคหนึ่ง)
- (2) รัฐสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่รัฐต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้น (มาตรา 96 วรรคสอง)

นอกจากนี้หากเทียบเคียงบทบัญญัติตามมาตรา 96 ในเรื่องเรียกค่าเสียหายกับกฎหมายของประเทศอื่นๆ จะเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ก็ได้บัญญัติไว้ในทำนองเดียวกัน

ตัวอย่างเช่น กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาดังที่ระบุไว้ในมาตรา 1321 (f) ของ Clean Water Act 1977 ที่กำหนดหลักการให้เจ้าของเรือ หรือผู้คุมเรือชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินตามอัตราที่กฎหมายกำหนดต่อรัฐบาลสหรัฐอเมริกา สำหรับค่าใช้จ่ายที่แท้จริงที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้จ่ายไปเพื่อขจัดคราบน้ำมันหรือวัตถุอันตราย และความในมาตรา 1321 (o) ยังได้ระบุให้เจ้าของเรือ หรือผู้คุมเรือรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายต่อผู้เสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้น

กฎหมายของประเทศแคนาดา ดังระบุใน Environment Protection Act 1983 ซึ่งกำหนดให้ผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย หรือความเสียหายที่เกิดแก่รัฐอันสืบเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายก็ตาม ทั้งนี้ โดยให้รวมถึงค่าเสียหายในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม (Clean Up) ที่เสียไปด้วย

นอกจากหลักการ PPP จะนำไปใช้ในการกำหนดให้ผู้ก่อมลพิษจะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายดังกล่าวแล้ว หลักการ PPP ยังถูกนำมาใช้ในการป้องกันและควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมอีกด้วย โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดถึงมาตรา 70)

1. ในกรณีที่มีระบบบำบัดมลพิษรวม คือ ค่าบริการที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะต้องเสีย (มาตรา 71 และมาตรา 72)

2. ในกรณีที่มิกระบบบำบัดมลพิษของตนเองแล้วไม่ทำการบำบัดมลพิษตามที่กฎหมายกำหนด มีหน้าที่ตามกฎหมายต้องเสียค่าปรับในอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 91 ส่วนผู้ใช้บริการระบบบำบัดมลพิษรวม หากไม่ยอมชำระค่าบริการหรือฝ่าฝืนไม่จัดส่งของเสียไปบำบัดตามที่กฎหมายกำหนด ก็มีความรับผิดชอบตามกฎหมายที่ต้องเสียค่าปรับตามมาตรา 90 หรือที่มีโทษทางอาญาตามมาตรา 104 แล้วแต่กรณี³⁶

2.6 ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ ระหว่างการกระทำและผล (Causation Theory)

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นอันเป็นมูลให้เกิดการฟ้องร้องกันขึ้นแล้ว ประเด็นหนึ่งที่ศาลจะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณา คือ การกระทำกับความเสียหายมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ คือ ถ้าการกระทำและผลเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันแล้ว ผู้กระทำก็จำต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น ดังนี้ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล จึงหมายถึงผลที่เกิดกับเหตุที่เป็นการกระทำจะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

ปัญหาที่เกิดขึ้นในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล เพื่อการกำหนดความรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากมลพิษหรือวัตถุมีพิษมีความยุ่งยากและลำบากเป็นภาระหนักแก่ผู้เสียหาย คือ ปัญหาที่ว่า การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลจะต้องนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสารเคมีหรือวัตถุมีพิษนั้นมาเป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่า สารเคมีที่จำเลยปล่อยทิ้งจากโรงงานหรือจากกิจกรรมที่จำเลยได้กระทำจนก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ผู้เสียหาย แต่บางคดีความเสียหายที่เกิดขึ้น ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคดีอยู่เกินขอบเขตความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในขณะนั้น ปัญหาที่ศาลจะตัดสินคดีอย่างไร เมื่อพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่ความนำสืบเป็นพยานบุคคลไม่สามารถให้การยืนยันได้ ในขณะที่กฎหมายมีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว³⁷

³⁶ ประพจน์ คล้ายสุบรรณ. (2547). *คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*. เอกสารประกอบการบรรยายในการฝึกอบรมโครงการพัฒนาความรู้และประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานคดีปกครอง. หน้า 27.

³⁷ กนกพรรณ ดันวิมลรัตน์. (2553). *ภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 16.

จากสาเหตุความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์นี้ ทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาหลักกฎหมายที่จะนำมาปรับใช้กับคดีที่มีการเรียกร้องให้มีความรับผิดชอบทางแพ่งเกี่ยวกับความเสียหายอันเกิดจากมลพิษหรือวัตถุมีพิษ

ทฤษฎีที่ส่วนใหญ่นักนิติศาสตร์นำมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในปัจจุบันมีสองทฤษฎี คือ

1) ทฤษฎีเงื่อนไข หรือทฤษฎีผลโดยตรง หรือทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุ (Causa sine qua non) ถือว่าไม่มีการกระทำอันใดอันหนึ่งผลย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้นถ้ามีการกระทำหลายอย่างอันเป็นเหตุผลก็ถือว่า เหตุทุกเหตุมีน้ำหนักเท่ากันที่จะก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ดังนั้น ผู้ก่อเหตุต้องรับผิดชอบ หากพฤติกรรมของจำเลยเป็นเหตุหนึ่งในหลายเหตุ จำเลยก็ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดด้วย ซึ่งอาจสรุปได้ว่าทฤษฎีนี้ การกระทำอันเป็นเหตุให้เกิดผลนั้นมีความสำคัญเท่าๆกัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำอันเดียวหรือหลายการกระทำต่างก็ส่งผลได้เท่ากัน แม้การกระทำอันเดียวผลจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใดก็ถือว่าเป็นผลจากเหตุอันเดียวนั้น ผู้กระทำต้องรับผิดชอบ ซึ่งทฤษฎีนี้ก็มีข้อเสียอยู่บ้าง คือ เป็นการลดทอนความรับผิดชอบที่เกินความเป็นจริงและไม่เป็นการยุติธรรมต่อผู้กระทำเพราะในบางกรณีอาจมีเหตุอื่นที่มีน้ำหนักมากกว่าเหตุเดิมแทรกซ้อนขึ้นมาและเป็นต้นเหตุให้เกิดผลได้อย่างชัดเจน ถ้าถือว่าทุกเหตุมีน้ำหนักเท่ากันหมด ทำให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบเกินกว่าความเป็นจริง³⁸ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ยึดหลักเกณฑ์ในเรื่องกฎธรรมชาติเป็นข้อใหญ่ และถือว่าเหตุทุกเหตุทำให้เกิดผลขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น กรณีมีมลพิษทางอากาศ ประชาชนที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นนำเรื่องมาฟ้องร้องดำเนินคดีโดยอ้างว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศเกิดจากโรงงานปูนซีเมนต์ที่ตั้งอยู่บริเวณนั้น เมื่อนำทฤษฎีนี้มาปรับยอมถือได้ว่า การกระทำของโรงงานปูนซีเมนต์เป็นเหตุหนึ่งที่เกิดผลคือมลพิษทางอากาศ³⁹

2) ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม (Causation Adequate)

มีหลักอยู่ว่าบรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลเสียหายนั้นผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบเฉพาะเหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้นขึ้น ความเสียหายนอกเหนือจากนั้นแม้จะเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลยจำเลยไม่ต้องรับผิดชอบ⁴⁰ ซึ่งทฤษฎีนี้ถือว่าในบรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลเช่นนั้น ในแง่ของความรับผิดชอบของผู้กระทำใดๆ แล้ว เฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผล

³⁸ สุขุม สุภนิธย์. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1. หน้า 54-55.

³⁹ จิต เศรษฐบุตร. (2523). *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 89.

⁴⁰ ศักดิ์ สนองชาติ. (2551). *คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ. หน้า 73.

เช่นว่านั่นเท่านั้นผู้กระทำได้รับผิดชอบ ถ้าหากเป็นผลที่เกิดขึ้น โดยไม่อาจคาดคิดได้ว่าจะเกิด ด้วยเหตุ เป็นความบังเอิญหรือความไม่ปกติของเหตุการณ์แล้ว ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบในผลความเสียหาย ที่เกิดขึ้นนั้นเพราะผลนั้นไกลเกินกว่าเหตุ ตัวอย่างเช่น กรณีที่มีโรงงานหลายแห่งตั้งอยู่บริเวณฝั่ง แม่น้ำ โจทก์กล่าวหาว่าน้ำทิ้งจากโรงงานเหล่านี้เป็นเหตุให้น้ำในแม่น้ำเน่าเสีย ถ้าศาลใช้ทฤษฎีนี้ใน การปรับข้อเท็จจริงเข้ากับกฎหมายว่า การกระทำของจำเลยคือเจ้าของ โรงงานมีความสัมพันธ์กับผล ที่เกิดขึ้น คือ น้ำในแม่น้ำเน่าเสียหรือไม่ ถ้ามีความสัมพันธ์กัน จำเลยก็ต้องรับผิดชอบ ศาลก็ต้องพิเคราะห์ถึง สถานที่ตั้ง โรงงานของจำเลยแต่ละรายว่าอยู่ห่างจากฝั่งแม่น้ำเพียงใด คือ บริเวณต้นน้ำหรือปลายน้ำ ถ้าจำเลยคน ใดมี โรงงานอยู่ห่างฝั่งแม่น้ำมากและมีข้อเท็จจริงปรากฏด้วยว่า โรงงานดังกล่าวนี้ มีระบบกำจัดน้ำทิ้งที่มีประสิทธิภาพและจำเลยได้มีการกำจัดน้ำทิ้งโดยผ่านกรรมวิธีตามระบบกำจัด น้ำทิ้งของตน ศาลก็อาจวินิจฉัยยกฟ้องเฉพาะส่วนที่กล่าวหาจำเลยรายนี้ กล่าวคือ ศาลจะต้องวินิจฉัย ไปตามสภาพข้อเท็จจริงที่เหมาะสมว่าจำเลยคนใดควรจักต้องรับผิดชอบหรือไม่ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เฉพาะการกระทำที่เป็นเหตุสำคัญให้เกิดผลตามธรรมดา หรือเป็นเหตุเหมาะสมที่จะส่งผลให้เกิดขึ้น เท่านั้นที่ถือได้ว่าเป็นเหตุที่ต้องรับผิดชอบ⁴¹

แต่ทฤษฎีนี้มีข้อเสียตรงที่ว่าทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงไม่ได้รับการชดใช้เยียวยา เพราะถือว่าการกระทำเฉพาะแต่ที่เป็นเหตุอันเหมาะสมที่จะส่งผลให้เกิดความเสียหายขึ้นเท่านั้นที่ ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบ ดังนั้น จึงเป็นการผลักภาระให้แก่ผู้เสียหายซึ่งมิได้มีส่วนผิดจะต้องรับเอา ความเสียหายนั้นไว้อย่างไม่ยุติธรรม⁴²

กล่าวโดยสรุป ในทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไขนั้นจะมีผลทำให้เป็น การขยายความรับผิดชอบของคนมากยิ่งขึ้น เพราะเพียงการมีส่วนกระทำที่ก่อให้เกิดผลนั้นขึ้นก็ต้อง รับผิดชอบแล้วทั้งที่จริงยังมีสาเหตุอื่นมาแทรกซ้อนตัดความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำ ของผู้ถูกกล่าวหากับผลก็ได้ เช่น อาจเป็นเพราะการกระทำของคนที่สามหรือของผู้เสียหายเอง แต่กลับ กลายว่าผู้ถูกกล่าวหากลับต้องเป็นผู้รับผิดชอบในผลเสียหายนั้นทั้งหมดซึ่งไม่ได้อยู่ในความคาดหมาย อาจเรียกได้ว่าเป็นการรับผิดชอบไกลเกินกว่าเหตุ ส่วนทฤษฎีมูลเหตุที่เหมาะสมนั้น จำกัดขอบเขตความรับผิด ไว้เพียงผลธรรมดาซึ่งเกิดขึ้นตามปกติของการกระทำนั้นๆ จึงเป็นการลดขอบเขตของความรับผิด ของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำให้เกิดความเสียหายได้ ในขณะที่ผู้เสียหายก็ไม่ได้ได้รับความคุ้มครองตาม กฎหมายเพราะต้องรับผิดชอบในความเสียหายเอง⁴³

⁴¹ จี๊ด เศรษฐบุตร. *อ้างแล้ว เจริญธรรม*ที่ 39. หน้า 89.

⁴² สุขุม สุภนิคย์. *อ้างแล้ว เจริญธรรม*ที่ 1. หน้า 55.

⁴³ กนกพรรณ ตันวิมลรัตน์. *อ้างแล้ว เจริญธรรม*ที่ 37. หน้า 19-20.

จากทฤษฎีทั้งสองทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นนั้น พอสรุปจากคำพิพากษาของศาลฎีกาได้ว่า ศาลไทยใช้ทฤษฎีผลโดยตรงคือ ความเสียหายนั้นต้องเป็นผลโดยตรงของการละเมิดแต่ต้องไม่ไกลกว่าเหตุที่ว่าเป็นผลโดยตรงของการละเมิดคือ หลักตามทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุ หรือทฤษฎีเงื่อนไข ส่วนที่ว่าไม่ไกลเกินเหตุหมายความว่า ไม่มีเหตุสอดแทรกหรือเหตุแทรกแซงอื่นมาตัดความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลขาดตอนลง⁴⁴

ในปัจจุบัน กฎหมายที่ใช้บังคับในคดีสิ่งแวดล้อม ล้วนแต่กำหนดหน้าที่ให้โจทก์ต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของจำเลยตามทฤษฎีทั้งสิ้น กล่าวคือ โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยกับความเสียหายมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ คือถ้าการกระทำและผลเสียหายเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบในผลของการกระทำและความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย แต่ความสามารถในการพิสูจน์ความเสียหายของโจทก์นั้นมีอยู่อย่างจำกัดและไม่ครอบคลุมกับเหตุที่เกิดขึ้นดังนั้นจึงทำให้โจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมต้องประสบกับปัญหาในการพิสูจน์ความเสียหายที่เกิดขึ้นทำให้ไม่อาจได้รับการเยียวยาความเสียหายได้อย่างยุติธรรม

2.7 ระบบการพิจารณาคดี

ระบบกฎหมายที่สำคัญของโลกมีหลายระบบ แต่ระบบสำคัญสำหรับประเทศเสรีประชาธิปไตยมีอยู่ 2 ระบบคือ ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) และระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ทั้งสองระบบกฎหมายมีระบบการพิจารณาคดีและระบบสืบพยานแตกต่างกัน สำหรับระบบคอมมอนลอว์ใช้ระบบที่เรียกว่า ระบบกล่าวหา (accusatory system) ส่วนระบบซีวิลลอว์ใช้ระบบที่เรียกว่า ระบบไต่สวน (inquisitorial system)

2.7.1 ระบบกล่าวหา (Accusatory system)

ระบบกล่าวหา เป็นระบบการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ซึ่งมีกำเนิดในประเทศอังกฤษก่อนแล้ว ต่อมาถูกนำไปใช้ในประเทศอาณานิคมของอังกฤษ ปัจจุบันนอกจากที่ใช้อยู่ในอังกฤษแล้ว กฎหมายระบบนี้ยังใช้ในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา คานาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น

ระบบกล่าวหาถือว่าเป็นวิธีการที่พัฒนาการขึ้นมาใช้แทนการแก้แค้นกันเป็นส่วนตัว โดยให้ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีได้เอง ในฐานะเป็นผู้กล่าวหา อำนาจนี้ต่อมาได้ขยายไปถึงญาติของผู้เสียหายด้วย ผู้ตัดสินคดีไม่มีอำนาจกล่าวหา ยกประเด็นแห่งคดี หรือนำสืบพยาน เรื่อง

⁴⁴ ศักดิ์ สนองชาติ. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 40. หน้า 76.

ดังกล่าวอยู่ในอำนาจของผู้กล่าวหา และผู้ถูกกล่าวหา ผู้พิพากษาจะเป็นคนกลางพิจารณาคดีโดยเปิดเผยและด้วยวาจา⁴⁵

สาระสำคัญของการพิจารณาในระบบนี้ คือ ผู้ชำระความต้องวางตัวเป็นกลางจริงๆ เพื่อควบคุมให้คู่ความทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามกติกาย่างเคร่งครัด ดังนั้น เมื่อต่อมาวิธีพิจารณาได้วิวัฒนาการจากการอาศัยเพลิง น้ำ หรือการต่อสู้กันมาเป็นการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยพยานหลักฐานและกติกาดำเนินการ ลุยไฟหรือต่อสู้กัน กลายมาเป็นกฎเกณฑ์ การนำพยานเข้าสืบร่องรอยเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของระบบนี้ก็คงปรากฏอยู่ คือ ผู้พิพากษาต้องวางตัวเป็นกลางเคร่งครัด จะเอนเอียงเข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ และอำนาจของศาลในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือตัดพยานก็มีจำกัดหรือแทบไม่มีเลย ต้องปล่อยให้คู่ความดำเนินคดีหาพยานหลักฐานเต็มที่และหลักเกณฑ์ในการที่จะนำพยานอย่างไรมาพิสูจน์ได้หรือไม่ได้เป็นไปโดยเคร่งครัด มีบทตัดพยานที่เด็ดขาด เพื่อมิให้พยานที่ต้องห้ามเข้าสู่สำนวนความ เท่ากับไม่มีการสืบพยานนั้นเลย⁴⁶ ทั้งนี้เพื่อมิให้ทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเสียเปรียบแก่กัน ดังนั้น ระบบกล่าวหาจึงเป็นระบบที่วิธีการชำระความเป็นไปในทางที่มีโจทก์มีจำเลย ผู้ชำระตั้งตนเป็นกลางคอยดูแลให้ทั้งสองฝ่ายได้ดำเนินคดีของตนไปตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางขึ้นไว้โดยเคร่งครัด⁴⁷

เนื่องจากระบบนี้เน้นความเป็นกลางของศาล ศาลจึงมีบทบาทในการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีน้อยมาก เป็นเรื่องที่อยู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง จึงมีการเรียกการดำเนินคดีระบบนี้ว่าเป็นระบบคู่กรณี (adversary system) ในคดีแพ่งศาลจะถือโดยเคร่งครัดว่า จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินคดีของทั้งสองฝ่าย ระบบกล่าวหานี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอพยานหลักฐานของตนและศาลจะพิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น โดยสันนิษฐานว่าคู่ความจะเสนอพยานหลักฐานที่ดีที่สุด ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้คู่ความเสนอพยานหลักฐานได้เต็มที่⁴⁸

ระบบกล่าวหาถือว่าภาระการพิสูจน์เป็นของคู่ความ (burden of proof) ถ้าคู่ความใดไม่พิสูจน์ข้อเท็จจริงใดซึ่งตนมีภาระหรือหน้าที่ที่ย่อมแพ้ในประเด็นข้อนั้น ระบบกล่าวหาจึงมีกฎเกณฑ์ในเรื่องการนำสืบพยานหลักฐานที่ละเอียดเคร่งครัด⁴⁹

⁴⁵ โสภณ รัตนากา. (2545). พยาน (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ. หน้า 1.

⁴⁶ จริญญา ภักดีธนากุล. บทตัดพยานบอกเล่าในกฎหมายไทย. วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์, 6 (3). หน้า 1-2.

⁴⁷ เข็มชัย ชุตินวงศ์. (2551). กฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ. หน้า 3-4.

⁴⁸ โสภณ รัตนากา. อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 45. หน้า 2.

⁴⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย. (2552). กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 5.

ระบบกล่าวหาที่มีลักษณะสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ศาลมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐาน การดำเนินการพิจารณามีกฎเกณฑ์ละเอียดปลีกย่อยมาก ศาลใช้ดุลพินิจได้น้อย การยกฟ้องโดย technicality มีมาก

2. คู่ความสองฝ่ายมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกันและกันเห็นได้ชัด ในคดีอาญาศาลจำไม่ช่วยแสวงหาพยานหลักฐาน ดังนั้น บางครั้งศาลอาจยกฟ้องทั้งๆที่ปรากฏว่าจำเลยกระทำผิดก็ได้

3. ในระบบกล่าวหา มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสใช้ดุลพินิจได้น้อย มีบทตัดพยานเด็ดขาด ไม่ยอมให้ศาลรับพยานหลักฐานนั้นเข้าสู่สำนวนเลย นอกจากนี้ การใช้คำถามในการซักถาม ถามค้าน ก็ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์โดยเคร่งครัด⁵⁰

2.7.2 ระบบไต่สวน (Inquisitorial system)

ระบบไต่สวนเป็นการพัฒนาต่อจากการแก้แค้นเป็นส่วนตัว โดยได้ยกเลิกวิธีการให้ผู้เสียหายเป็นผู้กล่าวหาเอง และให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่แทน ผู้พิพากษาเปลี่ยนสถานะจากการเป็นคนกลางมาเป็นผู้ทำการไต่สวน มีอำนาจสืบพยานและควบคุมการไต่สวนเอง การพิจารณาคดีมิใช่เป็นการต่อสู้ระหว่างผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา แต่เป็นการต่อสู้ระหว่างจำเลยกับรัฐ เป็นการพิจารณาคดีได้ทำโดยเปิดเผย และพิจารณาด้วยเอกสารมากกว่าการเบิกความ

ระบบไต่สวนเป็นระบบการพิจารณาของประเทศในภาคพื้นยุโรป ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกฎหมายโรมัน เป็นระบบการพิจารณาของประเทศที่ใช้ซีวิลลอว์ ซึ่งให้ศาลเข้าไปมีส่วนร่วมในการไต่สวนหาความจริงในการพิจารณาคดีอาญาด้วยระบบนี้มีที่มาจากพระราชดำริของพระในศาสนาโรมันคาทอลิก ซึ่งพิจารณาคดีที่มีผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายศาสนาด้วยวิธีซักฟอกโดยคณะกรรมการ ผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณาคดีจึงมีเพียงสองฝ่าย คือ ผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวน ไม่จำเป็นต้องมีคนกลาง ผู้ไต่สวนหรือผู้ชำระความเป็นผู้ซักถามพยานและเป็นผู้ค้นหาความจริงด้วยตนเอง⁵¹ ในวงการศาสนาคริสต์นั้น เมื่อผู้มีอำนาจปกครองดูแลได้ทราบว่ามีกรกระทำผิดหรือมีการกระทำมิชอบเกิดขึ้นในสังคมของตน ผู้มีอำนาจปกครองจะต้องไต่สวนค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีผู้เสียหายหรือบุคคลอื่นกล่าวหาหรือไม่ และการหาตัวผู้กระทำผิดก็ไม่ใคร่มีหลักเกณฑ์ในการไต่สวนหรือวิธีพิจารณาเคร่งครัด เพราะมุ่งแต่จะเอาผลที่จะได้รู้ถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากกว่า⁵² จึงอาจมีการใช้วิธีทรมานจำเลยด้วยประการต่างๆเพื่อให้จำเลยยอมรับ

⁵⁰ เจ็มซัย ชูติวงศ์. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 47. หน้า 4.

⁵¹ โสภณ รัตนนกร. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 45. หน้า 3-4.

⁵² ประมูล สุวรรณศร. (2526). คำอธิบายกฎหมายพยานหลักฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: แสงสุทธิการพิมพ์. หน้า 2.

สารภาพและเล่าข้อเท็จจริงทั้งหมดให้ผู้ชำระความฟัง การพิจารณาอาจกระทำลับหลัง คือ การสืบพยานอาจทำโดยจำเลยไม่มีโอกาสรู้เห็นก็ได้ เพราะถือว่าผู้ชำระความสามารถให้ความยุติธรรม และคุ้มครองสิทธิให้จำเลยอยู่แล้ว⁵³ ระบบไต่สวนนี้ต่อมามีบทบาทสำคัญในประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรปที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ ต่อมาเมื่อระบบการทรมานของจำเลยหมดไป และนักกฎหมายเริ่มค้นหาข้อเท็จจริงโดยทางพยานหลักฐาน ระบบนี้ก็คลี่คลายไปในทางค้นหาความจริงโดยมีการนำพยานมาสืบ แต่ยังคงเอกลักษณ์เดิมอยู่ คือ ศาลมีหน้าที่ค้นหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานต่างๆ ทั้งที่คู่ความนำมาเสนอต่อศาล หรือศาลเห็นสมควรเรียกมาสืบเอง และไม่มีกฎหมายวางระเบียบการสืบพยาน หรือไม่มีบทตัดพยานโดยเคร่งครัดว่าพยานประเภทนี้รับฟังได้ พยานประเภทนั้นรับฟังไม่ได้ ดังนั้นศาลมักจะรับฟังพยานหลักฐานทุกชั้นเข้าสู่สำนวนความ และจะไปพิจารณละเอียดตอนซึ่งนำนักพยานหลักฐานว่า พยานชั้นใดควรมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด⁵⁴

ในระบบไต่สวนถือว่าหน้าที่ในการค้นหาความจริงหรือภาระการพิสูจน์เป็นของศาล ศาลมีบทบาทสำคัญในการที่จะสืบพยานหรือคัดสืบพยานใดก็ได้ ถึงแม้คู่ความจะมีสิทธินำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลแต่ศาลก็สามารถสั่งให้มีการสืบพยานเพิ่มเติมได้อีก วิธีปฏิบัติในการถามพยานก็จะให้ศาลเป็นผู้ถามก่อนแล้วคู่ความค่อยซักถามภายหลัง ในระบบไต่สวนนี้กฎหมายลักษณะพยานไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญนัก ส่วนมากบัญญัติไว้ในส่วนหนึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีบทตัดพยานหรือกฎที่ห้ามนำเสนอพยานหลักฐานที่เข้มงวด ส่วนใหญ่ศาลจะรับฟังพยานหลักฐานทุกประเภทเว้นแต่พยานหลักฐานนั้นไม่เกี่ยวกับคดี แต่อย่างไรก็ตาม ศาลมีอำนาจอย่างกว้างขวางที่จะใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานที่เสนอมาโดยคู่ความ และดุลพินิจนี้มักถูกโต้แย้งไม่ได้ (unreviewable) นอกจากรับฟังพยานหลักฐานโดยกว้างขวางแล้ว ศาลยังมีดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างเต็มที่ อาจกล่าวได้ว่าในระบบไต่สวนนี้ ศาลมีหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อที่จะรับฟังเป็นยุติ คู่ความมีหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล เป็นการช่วยเหลือศาลให้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้อง⁵⁵

⁵³ ชวลิต โสภณวัฒน์. (2524). กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ. *คูลพาท*, 28 (6), หน้า 38.

⁵⁴ เข็มชัย ชุตินวงศ์. *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 47. หน้า 2.

⁵⁵ พรเพชร วิชิตชลชัย. *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 49. หน้า 5.

ระบบไต่สวนมีลักษณะสำคัญได้ดังนี้

1. ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี มีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติม หรือ งดสืบพยาน ทั้งนี้เพื่อค้นหาให้ได้ข้อเท็จจริงใกล้เคียงความจริงที่สุด การกำหนดระเบียบวิธี (Technicality) เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก

2. การพิจารณาคดีโดยเฉพาะคดีอาญา จะมีลักษณะการดำเนินการระหว่างศาลกับ จำเลย โจทก์จะไม่มีใครมีบทบาทสำคัญนัก เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นคว้าหา พยานหลักฐาน ส่วนระดับของความช่วยเหลือที่โจทก์กับศาลจะร่วมมือกันมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระบบของแต่ละประเทศ

3. ในระบบไต่สวน มักไม่มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีบทตัดพยาน (Exclusionary) ที่เด็ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐาน ทุกชนิดมาสู่ศาลได้ และศาลก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง⁵⁶

ระบบการพิจารณาคดีของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น อาจกล่าวได้ว่า ได้นำหลักจาก ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาใช้ผสมผสานกัน แต่การดำเนินคดีในศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของผู้พิพากษา และการสืบพยานยังยึดหลักของระบบกล่าวหาอยู่เป็นส่วนใหญ่จึงอาจกล่าว ได้ว่าระบบการพิจารณาของเราเป็นระบบผสมระหว่างระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน⁵⁷

⁵⁶ เข็มชัย ชุตินวงศ์. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 47. หน้า 2-3.

⁵⁷ โสภณ รัตนากร. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 45. หน้า 9.